

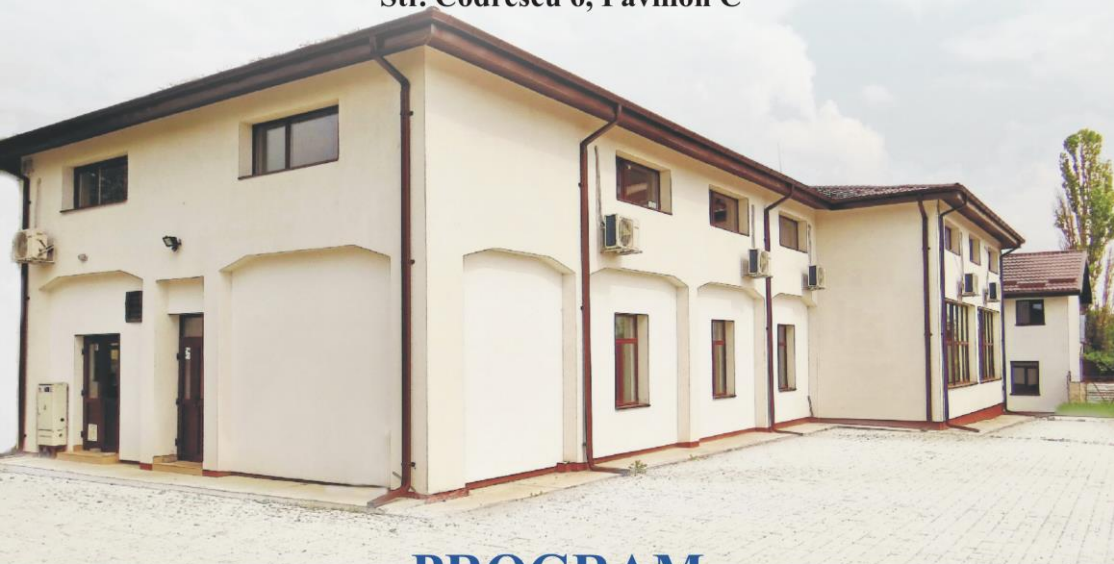
Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”
Academia Română, Filiala Iași

CONFERINȚA ANUALĂ A INSTITUTULUI DE ISTORIE „A. D. XENOPOL” DIN IAȘI

Ediția a VII-a

4-6 iunie 2026

Str. Codrescu 6, Pavilion C

PROGRAM

Cu sprijinul:

Comitetul de organizare:

CS II dr. Simion-Alexandru GAVRIȘ

CS II dr. Sorin GRIGORUȚĂ

CS III dr. Marian-Ionuț HARIUC

Comitetul științific:

Prof. univ. dr. Gheorghe CLIVETI, m.c. A.R.

Prof. univ. dr. Petronel ZAHARIUC

CS I dr. Flavius SOLOMON

CS I dr. Leonidas RADOS

CS I dr. Cătălin TURLIUC

CS I dr. Marius CHELCU

CS II dr. Liviu BRĂTESCU

CS II dr. Mihai CHIPER

CS III dr. Dorin DOBRINCU

JOI, 4 iunie 2026

Deschiderea lucrărilor Conferinței

(9:00-10:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Saluturi de deschidere

Prof. univ. dr. Petronel ZAHARIUC, Director al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” al Academiei Române, Filiala Iași
Mihai CHIRICA, Primarul Municipiului Iași
Acad. Viorel BARBU, Președintele Academiei Române, Filiala Iași
Acad. Victor SPINEI, Președintele Secției de Științe Istorice și Arheologie a Academiei Române
Prof. univ. dr. Lucrețiu MIHĂILESCU-BÎRLIBA, Decanul Facultății de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași
Dr. Marian-Ionuț HARIUC, CS III, reprezentant al Comitetului de organizare

Ceremonia de decernare a titlului de Membru de Onoare al Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Domnului OLIVER JENS SCHMITT

(10:00-11:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Laudatio

Dorin DOBRINCU

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Prelegere inaugurală

Oliver Jens Schmitt

(Academia Austriacă de Științe, Universitatea din Viena)

Rivalii occidentali ai Moscovei.

*Reflecții asupra unei noi istorii a ideilor politice
din Europa de Est*

Pauză de cafea (11:00-11:15)

JOI, 4 iunie 2026

Secțiunea 1
Arhive, cărți, instituții

(11:15-13:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Liviu Brătescu

Bogdan Popa (Institutul „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)
*Comerțul cu carte în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
Semne și limite ale modernizării culturale și economice a
țărilor române*

Eusebiu-Costel Diaconu (drd., Facultatea de Istorie, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
*James Yeames și salvarea arhivei Consulatului Britanic de
la Odessa (1854)*

Vasile Ciobanu (Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu, Academia
Română)
*Contribuții săsești la publicarea Enciclopediei Române
coordonate de Corneliu Diaconovici*

Petronel Zahariuc (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia
Română, Filiala Iași; Facultatea de Istorie, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza din Iași)
*Fragmente din istoria Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
(1941-1970)*

Prezentare de carte (13:15-13:45)

Bernhard Stolz, *Un boem la București: reportaje dintr-o lume în
tranziție. Cu scrisori inedite de la Dora Stolz și surorile ei.
1840-1845*, traduse și editate de Alex Drace-Francis
(București, Editura Humanitas, 2025)

Prezintă:

Bogdan Crețu (Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan
Cuza” din Iași)

Alex Drace-Francis (Departamentul de Studii Europene, Universitatea
din Amsterdam)

Pauză de prânz (13:45-15:00)

JOI, 4 iunie 2026

Secțiunea 2

Portrete, cărți și cărturari

(15:00-17:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Alexandru Istrate

Cătălin Alb (cercetător independent), Ștefan Lemny (Bibliothèque Nationale de France, Paris)

Cantemir în turban și cu perucă: de la original la o copie „modernă”

Laurențiu Rădvan (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Primii ingineri autohtoni din Moldova (activi dinaintea de cursul de topografie al lui Gheorghe Asachi)

Ștefan S. Gorovei (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Despre „atelierul” unui cărturar „amator”: Artur Gorovei

Paul Michelson (Huntington University, United States)

Interwar Romanian Historiography in Iași, 1918-1940

Pauză de cafea (17:00-17:15)

JOI, 4 iunie 2026

Secțiunea 3

Extremism politic, represiune și construcție identitară în secolul XX

(15:00-17:00, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”)

Moderator: Marian Hariuc

Cătălin Turliuc (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Francmasoneria română – victima procesului comunizării României (1944-1948)

Arleen Ionescu (Universitatea de Vest din Timișoara)

Revista Fundațiilor Regale, un canal de propagandă pentru politicile de extremă dreaptă

Octavian Țicu (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova)

„Alfabetizarea” lui Homo Moldovanus sovietic: implicări ale învățământului și educației sovietice în construcția identitară din RSS Moldovenească

Silviu B. Moldovan (Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București; Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Regimul Nicolae Ceaușescu și Basarabia: cazul Nicolae Nitreanu

Pauză de cafea (17:00-17:15)

JOI, 4 iunie 2026

Secțiunea 4

Sub semnul războiului: diplomație, sabotaj și represiune în prima jumătate a secolului XX

(17:15-19:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și
transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Andrei Cușco

Flavius Solomon (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia
Română, Filiala Iași)

*Un aspect puțin cunoscut din istoria Primului Război
Mondial – România și programul german de folosire a
armelor biologice*

Ottmar Trașcă (Institutul de Istorie „George Barițiu”, Academia
Română, Filiala Cluj-Napoca)

*Mișcarea Legionară în exilul din Germania: „înscenarea”
de la Rostock și consecințele sale asupra situației cămășilor
verzi internați în Reich, 1942-1944*

Dinu Balan (Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)

*De la George Cretzianu la Scarlat Grigoriu. Șefii misiunii
diplomatice a României în Spania (1913-1946)*

Silviu Miloiu (Universitatea „Valahia” din Târgoviște)

*Rezistența armată și mecanismele represiunii: structuri,
practici și dinamici ale violenței nazi-fasciste în provincia
Macerata (1943-1945)*

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 5
Oameni și lucruri în premodernitate

(09:00-11:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și
transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Petronel Zahariuc

Adrian Magina (Universitatea de Vest din Timișoara; Institutul de
Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, Academia Română,
Filiala Timișoara)

*Câteva considerații asupra relațiilor dintre Moldova, Țara
Românească și Transilvania în perioada 1637-1640*

Livia Magina (Muzeul Banatului Montan, Reșița)

*Un târg din Principatul Transilvaniei în epoca modernă
timpurie. Hațegul în anul 1674*

Mariana Lazăr (Muzeul Național Cotroceni, București)

*Mari dregători în divanul domnesc al lui Șerban
Cantacuzino – marele ban, marele vornic și marele vistier
(1678-1688)*

Elena Bedreag (Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română,
București)

*Ritualuri și obiceiuri sau despre lucrurile mărunte ale vieții
în Moldova veacului al XVIII-lea*

Gheorghe Lazăr (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia
Română, București)

*Despre începuturile și evoluția unei „case” boierești din
Țara Românească: neamul boierilor Lehliu*

Pauză de cafea (11:00-11:15)

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 6
Dincolo de frontiere:
diplomație, comerț și contrabandă în secolul XX

(11:15-13:45, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și
transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Bogdan Schipor

Adrian Vițalariu (Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan
Cuza” din Iași)

*România și criza Ruhr-ului (1923-1925): mize politice și
consecințe economice*

Daniela Popescu (Facultatea de Istorie, Universitatea din București)

*Anatomia contrabandei în România interbelică: tipologia
bunurilor și metode de contrabandă*

Daniel Cain (Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia
Română, București)

*Comisia mixtă româno-bulgară pentru schimbul de populație
(1940-1941)*

Mioara Anton (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia
Română, București)

*Diplomația Războiului Rece. România și Marea Britanie, un
caz de atracție reciprocă*

Paul Nistor (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română,
Filiala Iași)

*Prima delegație economică a Statelor Unite ale Americii în
România comunistă (septembrie 1965). Context, obiective,
interacțiuni*

Pauză de prânz (13:45-15:00)

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 7
Momente de istorie socială

(11:15-13:45, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”)

Moderator: Simion-Alexandru Gavriș

Oana Rizescu (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

Onorabilitate, vrăjitorie și adevăr judiciar într-un proces penal din Oltenia habsburgică (Craiova, 1725)

Cătălina Chelcu (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Recidiva în Moldova până la Regulamentul Organic: o lectură socio-juridică

Sorin Grigoruță (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași; Colegiul Noua Europă, București)

Portret de medic din Iași de altădată: Iosif Viola

Marius Chelcu (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Comunități religioase pe harta orașului Iași: lipovenii

Anca-Maria Văjitoriu (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, București)

Hrana cotidiană ca temă de cercetare a istoriei sociale. O incursiune în snoava populară românească

Pauză de prânz (13:45-15:00)

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 8

Biografii și documente (secolele XIX-XX)

(15:00-17:00, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Mihai Chiper

Mihai-Cristian Amăriuței (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași), Lidia Cotovanu (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)
Testamentul lui Ștefan Vogoridi (2 aprilie 1858)

Andrei Cușco (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)
Despre patriotism, rețele revoluționare și spionaj: Zamfir Arbore într-un dosar al Siguranței din anul 1910

Ina Chirilă (Arhivele Naționale Iași), Alexandru Istrate (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)
Frânturi de lume și trecuturi în însemnările de călătorie ale lui Gheorghe Ghibănescu

Aurelia Felea (Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău)
„Sculptura este cea mai grea dintre arte.” Traseul de creație al Claudiei Cobizev prin prisma documentelor de arhivă

Pauză de cafea (17:00-17:15)

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 9

Alteritate, refugiu și exil în secolul XX

(15:00-17:00, Sala de Consiliu a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”)

Moderator: Paul Nistor

Bogdan Barcan (drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)
Politici educaționale și mize identitare: etatizarea școlilor românești din Albania (1927-1930)

Andreea Dahlquist (cercetător independent, Suedia)
Politici umanitare și demersuri diplomatice privind refugiații evrei români în Suedia (1945-1949)

Bogdan Schipor (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)
Din exil în exil: Constantin Vălimărescu, ministru al României la Oslo, 1946-1947

Corneliu Ciucanu (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)
Intelectuali români din exil și „planurile de măsuri” ale Securității. De la „discreditare și izolare” la „influențare pozitivă” și „recuperare”

Pauză de cafea (17:00-17:15)

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 10
Infracțiuni și discurs moralizator
(secolele XVIII-XX)

(17:15-19:30, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” și
transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Cătălina Chelcu

Daniel Gicu (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română,
București)

*Tâlhăria la drumul mare în Țara Românească la sfârșitul
secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea*

Constantin Ardeleanu (Institutul de Studii Sud-Est Europene al
Academiei Române/Colegiul Noua Europă, București)

*Gheorghe Bibescu, opoziția parlamentară și discursuri
asupra „corupției” în spațiul românesc*

Mihai Chiper (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia
Română, Filiala Iași)

*Statistica morală în Vechiul Regat. Direcții, controverse,
dezbateri*

Liviu Brătescu (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia
Română, Filiala Iași)

*Campaniile electorale și limitele lor în România modernă
(1866-1914). Abuzurile și corupția*

Andreea Ioana Ursulescu (drd., Facultatea de Istorie, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*Elena Văcărescu și Vespasian V. Pella la Liga Națiunilor:
chestiunea abandonului familial (1932)*

SÂMBĂȚĂ, 6 iunie 2026

Secțiunea 11

Stăpânire și organizare:

perspective asupra teritoriului în modernitate

(09:00-11:15, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Mihai-Cristian Amărieuței

Simion-Alexandru Gavriș (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”,
Academia Română, Filiala Iași)

*Un proiect de reorganizare administrativă din 1871 și
previzibilul său eșec*

Virginia Blînda (Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia
Română, București)

*Mecanisme de constituire și consolidare a unui domeniu
funciar în Valahia: Evanghelie Zappa (±1800-1865)*

Ștefan Petrescu (Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia
Română, București)

*„Un filantrop balcanic”: vizita lui Constantin Zappa la
Atena și Constantinopol în 1888*

Alexandru Nicolaescu (Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu,
Academia Română)

*Legislația comasărilor agricole din Transilvania: prevederi
și evoluție normativă (1854-1914)*

Cezar Buterez (Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin
Brăiloiu”, Academia Română, București)

*Reconstrucții administrative și reprezentări semantice ale
teritoriului: perspective istorico-geografice asupra spațiului
românesc*

Pauză de cafea (11:15-11:30)

SÂMBĂȚĂ, 6 iunie 2026

Secțiunea 12
Confesiune, politică și cultură

(11:30-13:45, Sala de Conferințe a Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”
și transmisiune pe pagina de Facebook a Institutului)

Moderator: Sorin Grigoruță

Emil Dragnev (Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de
Stat din Moldova)

*Ctitorii și ciclurile hagiografice din bisericile moldovenești
din secolele XV-XVI*

Alexandru Simon (Centrul de Studii Transilvane, Academia Română,
Filiala Cluj-Napoca)

*Hramul Sfintei Parascheva/Paraschiva la nordul Dunării
de Jos înainte de cucerirea otomană a Belgradului (1521)*

Andrei Sălăvăstru (Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*Ideologii ale puterii în timpul războaielor religioase din
Franța (1562-1598): problema legitimității guvernării și
rebeliunii în teoriile hughenote și catolice ale rezistenței*

Cristiana Murariu (drd., Facultatea de Istorie, Universitatea
„Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*Dimensiunea performativă a unor compoziții paraliturgice
de la curtea lui Nicolae vodă Mavrocordat*

Remus Tanasă (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia
Română, Filiala Iași)

Presa din România și „chestiunea armeană”

13:45-14:15

***Festivitatea de premiere a participanților la programul
de prelegeri și ateliere „Cercetarea și scrierea istoriei”
și închiderea lucrărilor***

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

Secțiunea 1
Arhive, cărți, instituții

Bogdan Popa

(Institutul „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

*Comerțul cu carte în prima jumătate a secolului al XIX-lea.
Semne și limite ale modernizării culturale și economice
a țărilor române*

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, lectura textelor laice, în românește sau în limbi străine, a devenit parte a vieții cotidiene a familiilor boierești, ulterior și a educației descendenților acestora. O analiză atentă a bibliotecilor familiilor boierești, o temă predilectă pentru istoricii români, dezvăluie extinderea treptată către Europa de Sud-Est a „circuitelor comunicaționale” asociate lecturii, teoretizate de istoricul nord-american Robert Darnton pe baza unor situații specifice Europei Occidentale. Apariția comerțului cu carte – inițial parte a celui de băcănie, din anii 1830, practicat la Iași și București prin librării cu cabinete de lectură, uneori și cu tipografii proprii – demonstrează racordarea la mecanismele transnaționale ale lecturii. În paralel, se observă creșterea treptată a numărului de titluri scrise de autorii locali, fapt ce va duce la apariția editurilor românești în anii 1850-1860.

Comunicarea de față este dedicată analizei rețelelor instituționale și personale care au marcat dezvoltarea comerțului de librărie din țările române în deceniile 1830-1840. Cercetarea se concentrează pe situația librăriei lui Friedrich Wallbaum și J. Weise din București, cumpărată în 1846 de C. A. Rosetti în asociere cu Enric Winterhalder. Dacă Friedrich Wallbaum a considerat aderarea la „Bursa Germană a Comerțului cu Carte” din Leipzig ca fiind absolut esențială pentru afacerea sa, Rosetti și Winterhalder au extins această rețea către Bruxelles, Paris și Viena, renunțând însă la colaborarea cu centrul german al comerțului cu carte în comision. Librăria lui Wallbaum, cumpărată de Rosetti și Winterhalder, nu este un exemplu izolat în epocă.

Teza pe care o propun este că dezvoltarea comerțului cu carte este exemplară pentru modernizarea culturală și economică a societății românești, cu reușitele și limitele acesteia.

Eusebiu-Costel Diaconu

(Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

James Yeames și salvarea arhivei Consulatului Britanic de la Odessa (1854)

În comunicarea de față ne propunem să analizăm contextul și desfășurarea salvării fondului arhivistic al Consulatului Britanic de la Odessa de către James Yeames, consulul Marii Britanii, în martie 1854, în momentul în care Regatul Unit declara război Imperiului Rus, marcând începutul implicării sale în Războiul Crimeei.

În fața iminentei rupturi diplomatice și a riscului confiscării documentelor oficiale de către autoritățile ruse, consulul britanic a fost nevoit să organizeze, într-un timp foarte scurt, evacuarea arhivei consulare și protejarea corespondenței diplomatice acumulate de-a lungul activității instituției.

Activitatea sa poate fi reconstituită prin intermediul rapoartelor consulare, al corespondenței oficiale cu Foreign Office și al documentelor păstrate în arhivele britanice, care oferă informații esențiale despre măsurile luate pentru conservarea patrimoniului diplomatic britanic într-un context de criză militară și politică. Cercetarea acestor surse permite nu doar reconstituirea unui episod puțin cunoscut al diplomației britanice la Marea Neagră, ci și înțelegerea modului în care arhiva diplomatică era percepută ca un instrument strategic al statului.

Pornind de la aceste documente de arhivă, vom urmări traseul fondului documentar evacuat din Odessa, modalitățile prin care acesta a fost protejat și transferat, precum și implicațiile administrative și diplomatice ale acestui proces.

Scopul comunicării este de a evidenția importanța salvării patrimoniului arhivistic în vreme de război și de a ilustra felul în care documentele diplomatice devin, în asemenea momente, nu doar surse istorice, ci și obiecte de interes politic și strategic. Prin valorificarea surselor britanice inedite, cercetarea contribuie la o mai bună înțe-

legere a istoriei circulației, protejării și supraviețuirii arhivelor diplomatice în secolul al XIX-lea.

Vasile Ciobanu

(Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu, Academia Română)

Contribuții săsești la publicarea Enciclopediei Române coordonate de Corneliu Diaconovici

La aniversarea a 165 de ani de la înființarea Astrei, îmi propun să prezint un aspect care nu a fost total ignorat până în prezent – relațiile Asociațiunii cu elita săsească – dar, cu ocazia editării corespondenței echipei redacționale cu colaboratorii, am aflat noi informații cu privire la editarea *Enciclopediei Române* coordonată de Corneliu Diaconovici, pe lângă cele cunoscute.

Avem în vedere în principal colaboratorii sași (Oskar Witstock sen., Albert Amlacher, Eugen Filtsch), dar și alți germani din Vechiul Regat (Carol Auner, Wilhem Knechtel), care au consimțit să contribuie benevol, ca și ceilalți autori ai vocilor din prima enciclopedie românească. În contribuțiile lor, ei au tratat în primul rând trecutul sașilor, statutul lor politic, realizările lor economice, sociale, culturale, dar și câteva personalități ca: baronul Brukenthal, Stefan Ludwig Roth, Daniel Roth, episcopul Georg Paul Binder, baronul Josef Bedeus von Scharberg sen., omul politic, economistul și jurnalistul Carl Wolff, Heinrich Joachim Wittstock și fiul său, Oscar. Elaboratele acestor autori, redactate în limba germană, au fost traduse și adaptate, ca întindere, specificului *Enciclopediei*.

Un aspect reliefat de corespondența biroului redacțional al *Enciclopediei* este aportul tipografiei și editurii Wilhelm Krafft, al legătoriei Neuzil, ambele din Sibiu, la publicarea celor trei volume, legată de o serie de dificultăți, dar încheiată cu un succes editorial incontestabil. În acest context, surprinde absența unei voci despre firma Krafft, care a publicat multe alte volume în limba română, continuând o tradiție de secole în această direcție.

Colaborarea unor reprezentanți ai sașilor la această realizare de excepție, care a afirmat și a consolidat rolul Astrei în cultura română, se situează pe o linie generală a unor relații de cooperare a elitelor românești și săsești în epoca dualismului austro-ungar.

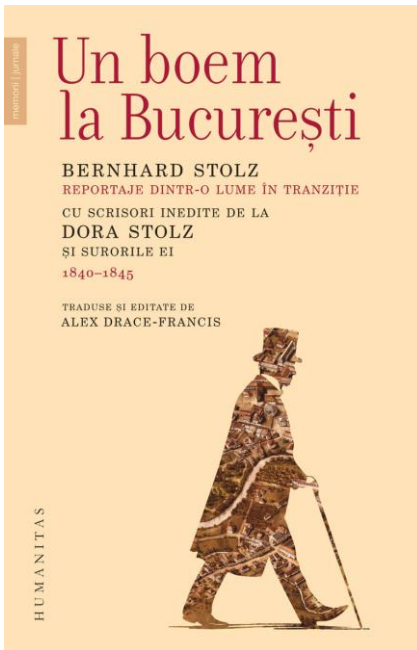
Petronel Zahariuc

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași; Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza din Iași)

Fragmente din istoria Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” (1941-1970)

În acest an, Filiala Iași a Academiei Române a simțit că este vremea scrierii istoriei sale, începând de la înființare (1948) până astăzi. Pentru că am redactat capitolul privitor la istoria Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, prezint acum câteva pagini, consacrate primelor trei decenii din viața instituției (de la întemeiere până la trecerea sub tutela Academiei de Științe Sociale și Politice).

Prezentare de carte

Bernhard Stolz, *Un boem la București: reportaje dintr-o lume în tranziție. Cu scrisori inedite de la Dora Stolz și surorile ei. 1840-1845*, traduse și editate de Alex Drace-Francis (București, Editura Humanitas, 2025)

Bogdan Crețu

(Facultatea de Litere, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza din Iași)

Alex Drace-Francis

(Departamentul de Studii Europene, Universitatea din Amsterdam)

JOI, 4 iunie 2026

Secțiunea 2
Portrete, cărți și cărturari

Cătălin Alb (cercetător independent)

Ștefan Lemny (Bibliothèque Nationale de France, Paris)

*Cantemir în turban și cu perucă:
de la original la o copie „modernă”*

În fața originalului, copia este mereu privită cu indiferență, purtând stigmatul care apasă asupra reproducerilor în serie ale unei opere menite să trăiască tocmai prin unicitatea ei. Este cazul unui tablou din colecțiile Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București, expus pentru a aminti ceea ce se credea a fi portretul lui Dimitrie Cantemir în anii tinereții petrecuți la Constantinopol, din colecțiile Muzeului de Artă din Rouen (azi în custodie la MNIR). Istoria lui merită semnalată. Mai întâi pentru a pune alături de tablou o etichetă ce-i lipsește, ignorându-se că el este realizat de un pictor nu lipsit de importanță în istoria artelor din România: Catul Bogdan. Dar și pentru că îndemnul pentru executarea sa a venit chiar din partea lui Nicolae Iorga. În fine, inițiativa și realizarea sa nu sunt lipsite de interes și ca detaliu din istoria unui mit ce s-a instalat în imaginarul specialiștilor lui Cantemir și mai ales a publicului larg.

Laurențiu Rădvan

(Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*Primii ingineri autohtoni din Moldova
(activi dinainte de cursul de topografie al lui Gheorghe Asachi)*

În noiembrie 1813, la propunerea lui Gheorghe Asachi, Scarlat Calimah aproba înființarea unui „clas” de inginerie și hotăr-

nicie în limba română la Școala domnească de la Iași, unde se preda preponderent în limba greacă. Din 1814, au început efectiv cursurile clasei de inginerie, primii șapte absolvenți finalizând studiile în 1818 și intrând pe terenul larg deschis al hotărniciiilor. În manualele de istorie a ingineriei și a cadastrului de la noi, acesta este momentul intrării în acțiune a primilor ingineri care provin din Moldova, în condițiile în care până atunci se remarcaseră doar specialiști veniți din afara țării (îi amintim doar pe Josef von Braun sau Giuseppe de Bajardi). Cu toate acestea, documentele surprind câțiva ingineri originari din Moldova activi după 1800, unii poate cu studii chiar la Școala Domnească, alții prin vecinătate (cel mai probabil în Bucovina), care s-au remarcat în domeniul hotărniciiilor. În comunicarea de față ne propunem să cercetăm activitatea acestor oameni, originea lor și hărțile pe care le-au făcut. Pe lângă mai puțin cunoscuții Toma Papaninopol și Vasile Pop, ne vom îndrepta atenția și spre Ionică și Vasile Tăutul, primul dintre frați remarcându-se prin proiectul său de constituție.

Ștefan S. Gorovei

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Despre „atelierul” unui cărturar „amator”:

Artur Gorovei

Ansamblul activităților și preocupărilor lui Artur Gorovei (1864-1951) – multe și variate: folcloristică, literatură, istorie, istorie literară, genealogie, drept etc. – a putut fi etichetat drept purtând pecetea „amatorismului”. Dacă prin aceasta s-ar înțelege absența unor înalte studii de specialitate, atunci mulți dintre oamenii de seamă ai culturii românești ar cădea sub o asemenea etichetare. Licențiat în drept al Universității din Iași în 1890, Artur Gorovei a fost, însă, mai înainte de acest moment, pasionat de literatură și de istorie. A citit enorm, din cărțile părinților săi și s-a îndeletnicit de

timpuriu cu lectura cronicilor (ediția Kogălniceanu a primit-o ca premiu în gimnaziu!). Înainte de a fi jurist, a fost poet, traducător și... epigrafist. Pentru toate acestea, ca și pentru folcloristică, nu a urmat cursurile niciunei școli superioare de specialitate. Ceea ce s-ar putea numi „atelierul” său, adăpostit în „casa cu lumini grațios filtrate”, stă mărturie pentru o înțelegere superioară a cărturăriei. Voi zăbovi, acum, numai în scurt, asupra celor trei principale componente ale acestui „atelier”: arhiva, biblioteca și corespondența. Dar trebuie să adaug – pentru a defini și mai bine omul („imposibilul” Artur Gorovei!) jurnalul pe care l-a ținut încă de la ieșirea din adolescență și până în preziua morții și amintirile pe care le-a așternut în cinci volume, urmând cursul vieții sale până după începutul erei celei noi. Numai cunoscând toate acestea, cărturarii de azi vor putea stabili, în deplină cunoștință de cauză, „amatorismul” cărturăriei lui Artur Gorovei.

Paul Michelson

(Huntington University, United States)

Interwar Romanian Historiography in Iași, 1918-1940

The paper describes and discusses the development of interwar historiography in Iași, focussing primarily on Ilie Minea, Gheorghe I. Brătianu, Orest Tafrali, and Andrei Oțetea.

Secțiunea 3

Extremism politic, represiune și construcție identitară în secolul XX

Cătălin Turliuc

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Francmasoneria română – victima procesului comunizării României
(1944-1948)*

Pe baza documentelor de arhivă și a surselor secundare, intervenția de față își propune să reliefeze un aspect mai puțin investigat al procesului „Communist takeover” desfășurat în siajul celei de-a doua conflagrații mondiale în România. De la „reaprinderea Luminilor” și până la interzicerea formală a Francmasoneriei în perioada postbelică, este analizat și prezentat parcursul asociaționismului fraternal modern într-o lume aflată în rapidă și profundă schimbare. Comunicarea va oferi atât o imagine cantitativă și narativ descriptivă a evoluției Francmasoneriei române din acea perioadă, cât și o serie de considerații, unele cu valoare euristică, pentru mai buna înțelegere a „ciocnirii” dintre Francmasonerie și un regim politic care evolua rapid spre totalitarism.

Comunicarea conchide asupra unei perioade care va fi urmată de celebrul proces al francmasonilor și de prigoana instituită odată cu instalarea unui regim comunist în plenitudinea sa.

Arleen Ionescu

(Universitatea de Vest din Timișoara)

*Revista Fundațiilor Regale, un canal de propagandă pentru politicile
de extremă dreaptă*

Lucrarea mea cartografiază periodicul lunar „Revista Fundațiilor Regale. Revistă lunară de literatură, artă și cultură generală”, înființat

de Carol al II-lea al României în 1934, analizând un aspect adesea eludat de criticii literari care au văzut (și încă mai văd) „Revista Fundațiilor Regale” (*RFR*) ca pe o revistă ilustrând o epocă de efervescență culturală, care prelua modelul faimoasei reviste franceze „La Nouvelle Revue Française” (*NRF*). Nuanțând aceste viziuni dintr-o perspectivă istorică corectă, lucrarea analizează câteva dintre articolele publicate între 1934 și 1944, urmărind cum revista s-a transformat treptat într-un canal de propagandă pentru extrema dreaptă. După prezentarea contextului politic și a asemănarilor cu *NRF*, inclusiv în ceea ce privește modul în care ideologia radicalei drepte a pătruns în paginile celor două reviste, lucrarea se concentrează asupra modului în care politica editorială a *RFR* a virat treptat spre ideologia de extremă dreaptă. Revista a exprimat fără echivoc admirația față de politicile lui Hitler și Mussolini, a demonizat populația evreiască din România și a răspândit antisemitismul, revenind la texte din secolul al XIX-lea, al căror antisemitism l-a reiterat și chiar potențat. Diverși autori au legitimat eugenismul și politicile rasiale prin promovarea unor argumente pseudoștiințifice. Este analizat și modul în care au fost elogiaste dictaturile lui Carol și Ion Antonescu, construind în același timp cultul personalității acestora. În cele din urmă, lucrarea arată cum *RFR* a promovat naționalismul radical. Această perspectivă de a analiza critic modul în care ideile au circulat în paginile *RFR*, manipulând cititorii cu scopul de a le reorienta simpatiile politice către dreapta radicală, precum și delimitarea de mitologii privind importanța perioadei interbelice pentru cultura română devin imperios necesare în zilele noastre.

Octavian Țicu

(Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova)

*„Alfabetizarea” lui Homo Moldovanus sovietic:
implicări ale învățământului și educației sovietice
în construcția identitară din RSS Moldovenească*

Dincolo de aspectele de îndoctrinare specifice instituției școlare în URSS, școala a avut în RSS Moldovenească două misiuni importante. Prima era deznaționalizarea românilor prin impunerea

limbii și culturii ruse ca prioritate în sistemul educațional moldovenesc, iar cea de-a doua a fost inocularea „moldovenismului” de tip sovietic, promovată prin limba și istoria „moldovenească”, prin românofobie și lupta cu românismul în sistemul de învățământ sovietic. Pentru a reuși în realizarea acestor sarcini, regimul sovietic a proclamat ca prioritate „alfabetizarea frontală și totală” a moldovenilor, care urmau a fi aduși în sistemul de educație comunist.

Populației române din RSSM i-a fost impusă învățarea limbii ruse și raportarea la cultura rusă, pornind de la premisa că limba și cultura rusă serveau la unificarea și coeziunea Uniunii Sovietice, ofereau o deschidere către patrimoniul cultural universal. Rușii și tot ce era rusesc jucau un rol principal, central în URSS, iar istoria și cultura rusă au devenit parte a istoriei și culturii RSS Moldovenești.

Reperele de constituire a „moldovenilor” sovietici au urmat aceleași tipare ca și cele ale lui Homo Sovieticus, doar că, de această dată, la fel ca și în cazul altor „homos” croiți din neantul zecilor de identități naționale ale Imperiului sovietic, a avut o fază de deconstrucție a identității naționale anterioare, considerată nocivă pentru regimul sovietic, și de modelare a unui „nou moldovan”, adecvat cerințelor sistemului totalitar. Din perspectiva acestor cerințe, sistemul de educație și învățământ a ocupat locul central în politicile sovietice.

Prezentarea urmărește evoluția instituirii sistemului educațional sovietic în Basarabia după 1940/1944, cu accente prioritare asupra „alfabetizării” ca instrument de deconstrucție a identității românești și europene și de construcție a noului tip de cetățean sovietic în RSSM, ancorat în valorile comunismului și a lumii ruse.

Silviu B. Moldovan

(Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, București;
Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Regimul Nicolae Ceaușescu și Basarabia: cazul Nicolae Nitreanu

Astăzi, numele lui Pantelimon Halippa (născut în ținutul Soroca, în anul 1883, și decedat la București, la 30 aprilie 1979) este

sinonim atât cu afirmarea spiritului românesc în Basarabia, la începutul secolului trecut, cât și cu actul Unirii Basarabiei cu Regatul României, eveniment la care a contribuit direct, ca membru, vice-președinte și, ulterior, președinte al Sfatului Țării de la Chișinău. După perioada de persecuții de după cel de Al Doilea Război Mondial, în contextul unei anumite răcirii a relațiilor cu Uniunea Sovietică, acesta a fost atras în unele demersuri menite să reconstituie trecutul provinciei dintre Prut și Nistru, fiind contactat, în acest sens, chiar de către Securitate. Astfel, a fost facilitată, la finele anilor '60, o anumită activitate, extrem de interesantă, a lui Pantelimon Halippa, legată de ceea ce, în memoria instituțională a fostei Securități, a purtat numele „Acțiunea Istoricii”.

Unul dintre colaboratorii lui Halippa, din acea perioadă, a fost Nicolae Nitreanu, născut în 1908, lângă Tighina, fost profesor de istorie, care avea nevoie, pentru redactarea unor lucrări de istorie, de documente care se aflau în posesia fostului președinte al Sfatului Țării. Mai mult, Nitreanu a încercat, în perioada care părea una de relaxare ideologică, să trimită unor lideri internaționali memorii în problema Basarabiei. Acest fapt a atras, însă, reacția, destul de dură, a Securității. Așadar, în ciuda existenței „Acțiunii Istoricii”, prin care era vizată adunarea de documente referitoare la provinciile unite cu Regatul României în anul 1918, metodele represive, ca și marginalizarea problematicii basarabene, s-au menținut și în deceniul al șaptelea.

Analiza comparativă a cazurilor „Halippa” și „Nitreanu” implică și o discuție mai largă asupra responsabilității statului român față de sursele arhivistice care, deseori, erau de importanță națională. Atât Pantelimon Halippa, cât și Nicolae Nitreanu s-au numărat printre personalitățile care au depus eforturi personale deosebite pentru salvarea patrimoniului arhivistic național, deseori urgisit din considerente ideologice, dar și din nepăsare și superficialitate.

Secțiunea 4

Sub semnul războiului: diplomație, sabotaj și represiune în prima jumătate a secolului XX

Flavius Solomon

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Un aspect puțin cunoscut
din istoria Primului Război Mondial – România și programul
german de folosire a armelor biologice*

Deși Convențiile de la Haga din anii 1899/1907 și directivele adoptate în 1902 de Marele Stat Major al armatei germane (*Kriegsbrauch im Landkriege*) interziceau expres apelul la armele biologice, după declanșarea Primului Război Mondial, în Germania a fost inițiat un program secret de dezvoltare și folosire a culturilor patogene bacteriene în statele inamice și în cele neutre apropiate Antantei. Considerat a fi un răspuns direct la blocada maritimă impusă Puterilor Centrale, precum și un mijloc de a reduce impactul importurilor către Antanta dinspre unele state neutre, programul de sabotaj biologic, coordonat de Direcția III B a Marelui Stat Major, a vizat mai ales infectarea cailor de luptă și a animalelor de transport din unele state neutre cu culturi bacteriene patogene, în special cu *Bacillus anthracis* și *Pseudomonas mallei*. Pe baza unor documente păstrate la Politisches Archiv din Berlin și la National Archives din Washington, DC, în comunicare este discutat modul în care au fost introduse în România în anii 1915-1916 culturi bacteriene patogene, în special rolul jucat de către Rudolf Nadolny și membri ai corpului diplomatic german din România. Prin folosirea unei bibliografii mai puțin cunoscute și a unor surse de arhivă insuficient valorificate, lucrarea aduce o contribuție importantă la înțelegerea unor aspecte privitoare atât la istoria Primului Război Mondial, cât și la relațiile României cu Puterile Centrale în perioada neutralității.

Ottmar Trașcă

(Institutul de Istorie „Gheorghe Barițiu”, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca)

Mișcarea Legionară în exilul din Germania: „înscenarea” de la Rostock și consecințele sale asupra situației cămășilor verzi internați în Reich, 1942-1944

Situația încordată existentă în cadrul grupului de legionari internați la Rostock era binecunoscută autorităților germane, care în martie 1942 au ajuns la concluzia că, datorită creșterii continue a numărului lor, Nicolae Petrașcu nu mai putea face față cu succes sarcinilor sale de lider al grupului (consiliere, supraveghere etc.). Drept urmare, situația a continuat să se deterioreze pe tot parcursul anului 1942, astfel că în atmosfera de suspiciune generalizată ce domnea în cadrul grupului de la Rostock a fost suficientă o scânteie pentru a pune în mișcare înscenarea intitulată „complotul de la Rostock”. Scânteia s-a dovedit a fi călătoria efectuată de unul dintre membrii grupului, Gheorghe Șerb, în România, în noiembrie 1942. Călătoria, întreprinsă cu știința, aprobarea și ajutorul financiar al comandantului Nicolae Petrașcu, urmărea inclusiv constatarea la fața locului a situației Mișcării Legionare din Transilvania. Reîntors la Rostock, Șerb a fost inițial bine primit de camarazii săi, dar a doua zi Nicolae Petrașcu l-a acuzat într-un mod neașteptat că a divulgat autorităților antonesciene persoanele pe care le contactase în cursul șederii sale în România, acestea fiind ulterior arestate de Siguranță. Întrucât Șerb a negat vehement acuzațiile, din ordinul lui Nicolae Petrașcu a fost bătut cu sălbăticie și obligat să semneze declarațiile false cerute de „anchetatori” prin care „recunoștea” activitatea sa și a altor legionari „recrutați” în favoarea autorităților antonesciene, respectiv „misiunea” primită de a-l suprima pe Horia Sima. Este incontestabil faptul că evenimentele derulate în ultimele luni ale anului 1942 la Rostock au zguduit din temelii Mișcarea Legionară, având urmări profunde asupra evoluției sale ulterioare. Înscenarea de la Rostock a spulberat mitul coeziunii grupului de gardiști refugiat în Reich, a dezvăluit autorităților germane latura tenebroasă și violentă a comportamentului acestora și, în fine, a amplificat disensiunile existente între Horia Sima și oponenții săi din interiorul Legiunii.

Dinu Balan

(Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava)

*De la George Cretzianu la Scarlat Grigoriu.
Șefii misiunii diplomatice a României în Spania
(1913-1946)*

În această comunicare, voi avea în vedere o scurtă prezentare a șefilor misiunii diplomatice a României la Madrid, de la înființarea legației din capitala Spaniei, în 1913, până la întreruperea relațiilor bilaterale, în 1946. În intervalul avut în vedere, în postul respectiv s-au aflat nouă șefi de misiune: George Cretzianu, Anton Bibescu, Alexandru Zeuceanu, Jean Th. Florescu, Frederic Nanu, Radu Ghenea, Nicolae Dimitrescu, Emanuel Krupensky și Scarlat Grigoriu. Nu am inclus în această listă plenipotențiarilor de la Paris, acreditați și în Spania, între anii 1922 și 1927, când legația de la Madrid a fost închisă. O situație paradoxală s-a înregistrat în anii războiului civil. În condițiile plecării titularului de la post (Jean Th. Florescu), legația a fost girată de consilierul de legație Constantin Zănescu ca însărcinat cu afaceri *ad-interim*. Nu l-am inclus însă formal între șefii legației. Dat fiind rolul său în acea perioadă dificilă, am ales să prezint succint câteva repere instituționale ale activității sale diplomatice. Am procedat într-o manieră asemănătoare și în privința lui Jean Pangal, agentul României pe lângă autoritățile naționaliste de la Burgos. Dat fiind caracterul mai degrabă oficios al însărcinării sale și dificultatea de a-l asimila unui grad diplomatic, nu l-am considerat nici pe acesta între șefii misiunii diplomatice a României. În schimb, între șefii de legație sunt cuprinși Emanuel Krupensky și Scarlat Grigoriu, care au fost numai însărcinați cu afaceri, într-o perioadă de transformări politico-diplomatice după prăbușirea regimului antonescian din România, dar și de limitare a nivelului de reprezentare diplomatică a României în Spania franchistă, înainte de ruperea relațiilor dintre cele două țări, în aprilie 1946, la inițiativa României, intrată în sfera Uniunii Sovietice. Am schițat un profil profesional al diplomaților care au condus legația de la Madrid, insistând asupra reperelor instituționale și mai puțin asupra unor aspecte biografice.

Silviu Miloiu

(Universitatea „Valahia” din Târgoviște)

Rezistența armată și mecanismele represiunii: structuri, practici și dinamici ale violenței nazi-fasciste în provincia Macerata (1943-1945)

Această prezentare analizează relația structurală dintre Rezistență și represiune în provincia Macerata, în Italia centrală, în perioada ocupației germane și a Republicii Sociale Italiene (1943-1945). Studiul examinează violența nazi-fascistă nu ca o succesiune de episoade izolate, ci ca un sistem coerent de practici militare și politice, orientat spre controlul teritoriului, destructurarea opoziției și supunerea populației civile. În acest cadru, Rezistența este abordată ca un fenomen complex, cu ramificații militare, sociale și instituționale, inseparabil de comunitățile locale în care a fost înrădăcinată.

Analiza evidențiază pluralitatea formelor de rezistență, de la acțiunile armate ale brigăzilor partizane până la sprijinul civil și religios care a asigurat logistică, informații și adăpost. Această pluralitate este pusă în relație directă cu logica represiunii, care a tratat în mod sistematic populația civilă ca obiect legitim al violenței punitive, prin execuții sumare, masacre, arestări arbitrare, deportări și represalii colective. Represiunea este interpretată ca strategie deliberată de contrainsurgență, menită să rupă legăturile dintre partizani și mediul social de susținere.

Un accent particular este pus pe dimensiunea spațială a conflictului. Configurația geografică a regiunii Macerata – caracterizată de zone muntoase, localități dispersate și axe de circulație strategice – a favorizat dezvoltarea rezistenței de gherilă, dar a amplificat în egală măsură vulnerabilitatea comunităților locale la violența colectivă. Studiul demonstrează existența unei suprapuneri directe între geografia rezistenței și geografia represiunii, unde aceleași spații devin simultan refugii și ținte ale violenței.

Prin această abordare, prezentarea contestă interpretările care plasează provincia Macerata într-o poziție periferică față de marile centre ale violenței din Italia ocupată. Dimpotrivă, cazul analizat relevă un model de conflict prelungit și intens, reprezentativ pentru dinamica războiului civil italian și pentru practicile de dominație și teroare utilizate de autoritățile nazi-fasciste în Italia centrală.

Secțiunea 5
Oameni și lucruri în premodernitate

Adrian Magina

(Universitatea de Vest din Timișoara; Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, Academia Română, Filiala Timișoara)

*Câteva considerații asupra relațiilor dintre Moldova,
Țara Românească și Transilvania în perioada 1637-1640*

Perioada anilor 1630-1640 este una relativ bine cunoscută în istoria spațiului românesc, fiind marcată de urcarea pe tron domnilor Vasile Lupu și Matei Basarab și, bineînțeles, de conflictul apărut între aceștia. Mai multe documente de la finalul acestui deceniu ne oferă indicii despre situația politică existentă între cele două state, dar și despre rolul Transilvaniei în medierea conflictului. Câteva acte inedite dintre anii 1637-1640, provenite din surse maghiare, contribuie la o mai bună înțelegere a complicatelor relații politice din spațiul românesc. Dincolo de rolul asumat de mediator, principele George Rákóczi a urmărit să încheie o serie de alianțe și tratate menite să asigure preeminența politică a Transilvaniei în raporturile cu Moldova și Țara Românească.

Livia Magina

(Muzeul Banatului Montan, Reșița)

*Un târg din Principatul Transilvaniei în epoca modernă timpurie.
Hațegul în anul 1674*

Istoria așezărilor urbane din Transilvania este relativ bine cunoscută, cu cercetări care au început acum două secole. Istoricii s-au concentrat mai ales asupra spațiului săsesc și a orașelor reprezentative ale Ardealului, micile centre urbane fiind adesea neglijate.

Un document de o importanță deosebită – o conscripție realizată în anul 1674 – oferă istoricului posibilitatea unei analize topografice, sociale sau demografice asupra unui târg de la periferia Principatului transilvănean. Conscripția Hațegului, alcătuită în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, prezintă o frescă a unui târg situat departe de centrul politic al Principatului, dar care, prin evoluția sa, constituie un reper în înțelegerea micilor comunități urbane din Transilvania.

Mariana Lazăr

(Muzeul Național Cotroceni, București)

Mari dregători în divanul domnesc al lui Șerban Cantacuzino – marele ban, marele vornic și marele vistier (1678-1688)

Domnia lui Șerban Cantacuzino a reprezentat, în ultimul sfert al secolului XVII, o perioadă de relativă stabilitate politică internă, punând capăt confruntărilor dintre cele două principale grupări boierești, Cantacuzinii și Bălenii/Leurdenii, fapt ce a permis o refacere a potențialului economic și militar al statului muntean.

În actul de gestionare a puterii, de administrare a statului și de exercitare a justiției, domnul era secondat de marii boieri, reuniți în *Divanul domnesc*. Privilegiu al principelui, mărturisind poziția sa centrală în cadrul aparatului de stat, desemnarea membrilor divanului avea la bază, probabil, și criteriul de competență, dar, în primul rând, raporturi de înrudire și afinități politice. Personalitatea marelui boier, apartenența la una dintre „partidele” boierești influente și relațiile sale privilegiate cu domnul erau determinante în ceea ce privește dregătoria pe care o dobânda. De altfel, și mobilitatea marilor boieri în interiorul divanului era în principal determinată de evoluția raporturilor fiecăruia cu domnul, o recompensă pentru fidelitatea manifestată sau, dimpotrivă, dizgrație.

Dregătoriile cele mai importante în divanul domnesc erau cea de mare ban al Olteniei și mare vornic, marele vistier ocupând poziția a patra, după marele logofăt. În desemnarea persoanelor ce urmau să ocupe aceste funcții, domnul lua în considerare afinități anterioare și raporturi de loialitate, dar și obiectivele politicii sale interne, care viza instituirea unei domnii autoritare și ereditare. De

remarcat că Șerban Cantacuzino nu a desemnat în aceste cele mai importante dregătorii pe niciunul dintre frații sau nepoții săi. A ales membri ai elitei muntene din alte „case boierești” – Năsturel, Milescu, Bălăceanu, Corbeanu, cu care se afla în raporturi de alianță politică sau matrimonială, posibil având în vedere și criteriile de competență sau de experiență politică. Aceste funcții au fost, de altfel, cele mai stabile din interiorul divanului pe întreaga perioadă a domniei lui Șerban Cantacuzino.

Elena Bedreag

(Institutul de Istorie „N. Iorga”, Academia Română, București)

Ritualuri și obiceiuri sau despre lucrurile mărunte ale vieții în Moldova veacului al XVIII-lea

Pentru spațiul românesc, interesul pentru sursele cu caracter patrimonial (inventarele de avere, testamentele, foile de zestre, condicile de venituri și cheltuieli) poate fi observat încă din veacul al XIX-lea, dar publicarea și analiza lor sistematică se intensifică și diversifică după 1989. Detaliile despre obiceiurile și lumea materială extrase din acest gen de izvoare se multiplică și se amplifică odată cu veacul al XVIII-lea, ca o consecință firească a prefacerilor modernizatoare prin care trece societatea românească. Pe lângă testamente, avem o serie de izvoare care inventariază nu doar stăpânirile, dar și lucrurile mobile, unele mai importante, altele mărunte, ce definesc traiul de zi cu zi. Uneori, aceste inventare de avere, liste de obiecte și bunuri, „prețaluite” sau nu, ajută la o mai bună reconstituire a vieții cotidiene, prin obiceiurile, credințele ce pot fi descoperite între rândurile acestor izvoare. Mai mult, în unele situații, unele familii și-au notat cu minuțiozitate în condici cheltuielile și cumpărăturile, averile mișcătoare și tot felul de alte liste. Integral păstrate sau parțial, ele ne ajută să reconstituim, în anumite cazuri, nu doar lumea materială ce-i înconjură pe boierii de altădată, dar și principalele momente, determinante în viața de familie: nașterea, căsătoria, moartea.

Gheorghe Lazăr

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

Despre începuturile și evoluția unei „case” boierești din Țara Românească: neamul boierilor Lehliu

„Familie cunoscută de pe la jumătatea secolului XVIII și despre ale cărei origini n-avem cunoștință”, constata la sfârșitul secolului al XIX-lea genealogistul Octavian Lecca, în bine-cunoscuta sa lucrare *Familii boierești române. Istoric și genealogie*, referitor la istoria acestui neam de boieri munteni, ce face obiectul prezentei comunicări. Se poate spune că această observație își păstrează în continuare valabilitatea, chiar dacă de-a lungul anilor au fost puse în circuitul științific unele informații – în special, cele datorate lui Ion Ionașcu –, care au avut rolul de a contribui la clarificarea și „îndreptarea” anumitor aspecte referitoare la genealogia și istoria familiei boierilor Lehliu din Țara Românească.

Astfel, în lumina informațiilor depistate de noi în sursele documentare, se poate afirma că începuturile „istoriei” familiei Lehliu pot fi relaționate cu persoana negustorului *Manu Psimeno/Psimenu*, destul de activ în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Cum singurul său descendent pe linie masculină nu a avut urmași direcți, după cum reiese din documentele cercetate, continuitatea familiei a fost asigurată de un „nepot” al lui Manu, *Dumitrache*, menționat în documentele celui de-al treilea deceniu al secolului al XVIII-lea ca purtător al patronimicului *Lehliu*. La rândul lui, într-o primă fază, acesta a fost implicat în activități de natură comercială, ca mai apoi să fie atestat în calitate de cămăraș al Ocnelor Mari (1741), ceea ce a contribuit fără îndoială la consolidarea statutului socio-economic al familiei lui, fie și numai dacă avem în vedere faptul că unii dintre descendenții săi au contractat căsătorii cu membri ai unor importante familii din epocă (Cândescu, Fălcoianu).

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 6
Dincolo de frontiere:
diplomație, comerț și contrabandă în secolul XX

Adrian Vițalaru

(Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*România și criza Ruhr-ului (1923-1925):
mize politice și consecințe economice*

Prezentarea își propune să analizeze implicațiile asupra României ale crizei internaționale generate de ocuparea, între ianuarie 1923 și august 1925, a regiunii germane Ruhr de către trupe franceze și belgiene, ca urmare a faptului că Germania acumulasese restanțe semnificative în plata reparațiilor de război. Deși România nu a fost implicată direct în această criză internațională, evenimentele din Germania au produs o serie de consecințe economice asupra statului român.

Devalorizarea monedei germane și turbulențele sociale care au afectat Republica de la Weimar în anul 1923 au perturbat fluxurile comerciale dintre cele două state, în contextul în care Germania redevenise, începând cu anul 1922, un partener comercial important al României. În acest cadru, statul român și firmele care activau în România au efectuat comenzi de mașini și utilaje produse de companii germane. Însă ocupația franco-belgiană a Ruhr-ului a dus la anularea sau întârzierea acestor comenzi. În consecință, autoritățile române au întreprins demersuri, în special pe lângă autoritățile franceze, pentru a permite livrările destinate României. Așadar, criza Ruhr-ului a afectat și statul român, demonstrând importanța conexiunilor economice și a rețelelor comerciale într-un context internațional interdependent, în care perturbările produse în Germania au generat efecte în lanț, resimțite și în România, prin blocaje comerciale, întârzieri în aprovizionare și dificultăți în derularea contractelor externe.

Daniela Popescu

(Facultatea de Istorie, Universitatea din București)

Anatomia contrabandei în România interbelică: tipologia bunurilor și metode de contrabandă

Perioada interbelică a reprezentat pentru România un moment de intensă transformare socială și economică, în care granițele permeabile precum și infrastructura portuară în expansiune au creat condiții propice pentru proliferarea rețelelor de contrabandă. Prezenta lucrare propune o analiză a acestui fenomen prin prisma surselor arhivistice și de presă ale epocii, urmărind atât structura organizațională a actorilor, a rețelelor implicate, cât și metodele sofisticate utilizate pentru tranzitarea substanțelor interzise, precum și a altor produse. Din anchetele și știrile apărute în spațiul public, în anii '30 principalele categorii de produse de contrabandă erau cele unde statul avea monopol, bunuri necesare vieții cotidiene, bunuri de lux și produse ilicite, cele mai frecvente categorii întâlnite în toate provinciile românești fiind produsele alimentare, farmaceutice, textile, obiecte de artă, bijuterii, alcool, armament, țigări și foi de țigări, stupefiante sau narcotice.

Din punct de vedere metodologic, sursele de presă consemnează o gamă variată de tehnici de disimulare și transport: buzunare ascunse în articole de îmbrăcăminte, substanțe narcotice camuflante în mărfuri de uz curent, transferuri efectuate direct de la bordul navelor, precum și utilizarea unor dispozitive special concepute. Această diversitate metodologică sugerează o adaptabilitate ridicată a rețelelor și o ierarhie internă cu roluri bine definite.

Daniel Cain

(Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română, București)

Comisia mixtă româno-bulgară pentru schimbul de populație (1940-1941)

Destinele a aproape 200.000 de persoane au fost afectate de deciziile Tratatului de la Craiova. Cei mai mulți au căzut sub

incidența schimbului obligatoriu de populație, pentru supușii români de origine etnică română din cele două județe ale Cadrilaterului, respectiv pentru supușii români, de origine etnică bulgară, din județele Tulcea și Constanța. Alții au preferat să emigreze în virtutea schimbului facultativ pentru etnicii bulgari, supuși români, din celelalte regiuni ale României și pentru etnicii români din celelalte regiuni ale Bulgariei. Pe baza unor documente inedite, ne propunem să reconstituim activitatea acestei comisii, mai ales a subcomisiilor de pe teren.

Mioara Anton

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

Diplomația Războiului Rece.

România și Marea Britanie, un caz de atracție reciprocă

Destinderea internațională de la mijlocul anilor '60 și noua dinamică a relațiilor Est-Vest au favorizat strategiile de politică externă ale României comuniste. La rândul lor, statele occidentale au folosit destinderea pentru a încuraja diversitatea din cadrul blocului comunist, dar mai ales pentru a-și promova interesele economice. Confruntarea anilor '50 devenea istorie, iar Estul și Vestul se întâlneau pe un teren comun. În această dinamică s-a înscris și relația dintre România regimului Ceaușescu și Marea Britanie. Pozițiile pierdute în Mediterana și Balcani la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial urmau să fie recuperate prin promovarea unei politici tot mai active față de țările blocului comunist. Interesul Marii Britanii față de România poate fi, de asemenea, privit în contextul propriilor sale probleme interne. Odată cu începutul anilor '70, țara s-a confruntat cu dificultăți economice și sociale din ce în ce mai grave, a căror primă manifestare majoră a fost criza lirei sterline din 1972.

Prezentarea noastră se va concentra asupra a două momente importante pentru evoluția „idilei romantice” dintre Londra și București, vizita în România a două figuri reprezentative ale vieții politice britanice, liderul conservator Margaret Thatcher și premierul britanic Harold Wilson, din septembrie 1975, la doar câteva săp-

tămâni de la finalizarea Conferinței de la Helsinki. Chiar dacă cele două țări încercaseră să găsească o agendă comună în privința CSCE, oficiali britanici constatau, nu fără surprindere, nemulțumirea nedisimulată a liderului de la București față de rezultatele obținute la Helsinki. Problema drepturilor omului nu devenise într-atât de supărătoare încât să împiedice încheierea unor înțelegeri economice avantajoase pentru ambele părți.

Paul Nistor

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Prima delegație economică a Statelor Unite ale Americii în România comunistă (septembrie 1965). Context, obiective, interacțiuni

După semnarea Acordului financiar între Republica Populară Română și Statele Unite (1960), prin care erau stinse datoriile Bucureștiului, o apropiere reală a avut loc între români și americani în următorii cinci ani. Relațiile tehnico-științifice, culturale și comerciale s-au diversificat, pe baza unor acorduri precise. Deși acestea nu erau spectaculoase la început, au reușit totuși să clădească o anumită încredere între București și Washington. Românii au fost cei care, fiind direct interesați, au presat mai mult pentru dezvoltarea legăturilor economice între cei doi rivali ideologici, din timpul Războiului Rece. Delegații economice ale RPR au ajuns în America începând cu 1961, tatonând mai întâi terenul și conectându-se la lumea capitalistă. Un acord politic și economic a fost încheiat la Washington în iunie 1964 și, în baza lui, România urma să îi primească pe oamenii de afaceri americani. Vizita unei delegații americane, încurajate de președintele Lyndon B. Johnson și secretarul Comerțului John T. Connor, a fost discutată și organizată de Camera de Comerț a României și Departamentul Comerțului din SUA. „Misiunea de Dezvoltare a Comerțului Statelor Unite în România”, cum s-a numit această delegație, cuprindea funcționari din Departamentul Comerțului și oameni de afaceri particulari. Ea era condusă de Paul E. Pauly – directorul Biroului Promovării Comerțului Internațional din Departamentul Comerțului – și avea obiective îndrăznețe.

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 7
Momente de istorie socială

Oana Rizescu

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

*Onorabilitate, vrăjitorie și adevăr judiciar
într-un proces penal din Oltenia habsburgică (Craiova, 1725)*

Comunicarea analizează un proces penal desfășurat la Craiova în 1725, sub administrație habsburgică, având ca obiect acuzații de vrăjitorie, calomnie și dezordine domestică și în care este implicată Rebeca de Porta, soția secretarului Administrației Centrale românești, Nicolae de Porta. Dosarul judiciar, conservat sub forma unei „transpuneri latine” a unui original valah, oferă o imagine densă a practicilor judiciare din Oltenia habsburgică. El nu trebuie citit ca o simplă relatare factologică, ci ca o formă de „scriitură instituțională”, în care realitatea socială românească este reorganizată în limbaj juridic „inchizitorial”, specific austriac. Cazul este interpretat din perspectiva antropologiei juridice, ca un spațiu în care onoarea, corpul și discursul se articulează într-un regim coercitiv al adevărului.

Cătălina Chelcu

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Recidiva în Moldova până la Regulamentul Organic:
o lectură socio-juridică*

Contribuția noastră aduce în atenție aspecte ale fenomenul recidivei, valorificând un material documentar relevant pentru problematica studiată: figuri sociale ale pericolului reprezentat de recidiviști, atitudinea autorităților față de fenomen, vizibilă în măsurile luate pentru pedepsirea și stoparea acestuia, cu alte cuvinte, moduri în care a fost privită recidiva, de-a lungul timpului, în funcție de percepții sociale și de răspunsuri instituționale.

Sorin Grigoruță

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași;
Colegiul Noua Europă, București)

Portret de medic din Iașii de altădată: Iosif Viola

În prima jumătate a veacului al XIX-lea, spațiul românesc extracarpatic a cunoscut importante prefaceri la nivelul politicilor medico-sanitare adoptate de autorități, multe dintre ele impuse de nevoia de a reacționa la amenințările epidemice ale ciumei și holerei, iar altele propuse de medicii acelor vremuri, tot mai numeroși, tot mai bine pregătiți și din ce în ce mai implicați în punerea în practică a măsurilor medico-administrative. Analizând câteva fragmente biografice și reliefând, pentru fiecare în parte, parcursul profesional, pornind de la nivelul de pregătire, de la experiența acumulată și de la modul în care încercau să le pună în valoare pentru a-și ameliora condiția profesională și, implicit, statutul social, putem înțelege mai bine care a fost evoluția corpului medical din Moldova primei jumătăți a veacului al XIX-lea. Îi putem urmări pe medici alături de pacienții lor, aproape de comunitatea în cadrul căreia și-au desfășurat activitatea și, nu în ultimul rând, ca specialiști însărcinați de autorități cu o serie de îndatoriri bine definite. Comunicarea mea se va opri asupra unuia dintre medicii care au practicat în Iașii acelor vremuri, Iosif Viola, medic cu o bună pregătire și o bogată experiență, dobândite înainte de venirea în Moldova, care s-a remarcat mai ales prin îndelungata activitate de la spitalul Sf. Spiridon.

Marius Chelcu

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Comunități religioase pe harta orașului Iași: lipovenii

Comunicarea urmărește modul în care comunitatea rușilor-lipoveni s-a integrat în evoluția urbană a orașului Iași, pornind de la privilegiile și actele de toleranță religioasă acordate de domniile Moldovei. Stabiliți în apropierea Podului Roș încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, lipovenii au lăsat urme vizibile atât în documentele istorice și cartografice, cât și în peisajul urban al orașului. În centrul cercetării se află biserica lipovenească cu hramul „Adormirea Maicii Domnului”, ale cărei etape de construire și transformare sunt analizate în legătură directă cu dezvoltarea mahalalei Lipovenimii și cu modificările topografice ale șesului Bahluiului. Studiul evidențiază

faptul că aşezarea comunităţii într-o zonă mlăştinoasă şi expusă inundaţiilor a presupus ample lucrări de îndiguire şi asanare. Aceste amenajări pot fi puse în legătură cu experienţa tehnică pe care lipovenii o aveau în exploatarea şi regularizarea terenurilor inundabile, experienţă care ar fi putut constitui unul dintre motivele colonizării lor la Iaşi.

Anca-Maria Vrăjitoriu

(Institutul de Etnografie şi Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, Bucureşti)

Hrana cotidiană ca temă de cercetare a istoriei sociale.

O incursiune în snoava populară românească

Iniţial, hrana a fost considerată un subiect de importanţă minoră, care nu era de interesul cercetării. Treptat, tema a început să devină relevantă pentru oamenii de cultură şi, dintr-un banal subiect al vieţii cotidiene, a devenit un domeniu de cercetare prin care se pot descoperi şi înţelege o serie de caracteristici ale unei comunităţi.

O manieră de a argumenta importanţa hranei în studiul istoriei sociale poate fi prin cercetarea snoavelor populare. O categorie narativă mai puţin studiată, snoava populară înfăţişează fragmente din viaţa cotidiană, unde alimentaţia este prezentă sub diverse forme, astfel oferind o multitudine de informaţii utile pentru înţelegerea obiceiurilor şi a mentalităţilor ţăranului român. Realismul snoavei şi faptul că rostirea ei presupune o reajustare a detaliilor în conformitate cu localizarea, cu toponimia, cu onomastica şi cu timpul povestitorului reprezintă alte argumente pentru demersul meu. Nu în ultimul rând, funcţia ei paremiologică a oferit situaţii de analiză a sensurilor pe care le poate avea alimentaţia în vorbirea curentă. Am analizat prezenţa produselor alimentare în textele alese de Sabina-Cornelia Stroescu pentru întocmirea *Tipologiei snoavei populare româneşti*. Deşi naraţiunile hazlii despre cusururile omeneşti sunt publicate la începutul secolului al XX-lea, rapoartele sociale, moravurile şi mentalităţile indicate de situaţiile de viaţă prezentate ne oferă imaginea unei societăţi mai vechi. Am studiat textele atât din punct de vedere cantitativ (frecvenţa cu care sunt prezente alimentele în texte), cât şi din punct de vedere calitativ. Pentru cel de-al doilea scop am ţinut cont de două tipuri de factori: individuali (profesia, statutul social, etnia, genul şi vârsta personajelor) şi, respectiv, contextuali (situaţii în care anumite alimente sunt prezente în mod constant – masa la peţit, cu ocazia vizitei unor persoane importante, masa consumată de naş şi de fin, desaga de drum etc.).

VINERI, 5 iunie 2026

Secțiunea 8

Biografii și documente (secolele XIX-XX)

Mihai-Cristian Amărieuței (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Lidia Cotovanu (Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

Testamentul lui Ștefan Vogoridi (2 aprilie 1858)

Ștefan Vogoridi și-a redactat (2 aprilie 1858), spre sfârșitul vieții, un testament prin care numea patru executori ai dispozițiilor acestuia: patriarhul Ierusalimului, Mihail Sturdza, Alexandru Fotiadi și un negustor din Kotel (Kazan), orașul natal al fostului caimacam al Moldovei. După o carieră îndelungată în dregătoriile regimului fanariot din Moldova, un exil în Asia Mică (după 1822) și o revenire în administrația otomană, unde a devenit un personaj-cheie în anturajul sultanului, Vogoridi a păstrat legături personale cu principatul nord-dunărean (alianța matrimonială cu primul domn al regimului regulamentar, proprietăți în ținuturile țării). Printre prevederile testamentare (gestionarea veniturilor personale, donații către Locurile Sfinte ale creștinătății răsăritene etc.), se regăsesc referințe la proprietățile moldovene și veniturile acestora (pentru „școlile, orfelinele și spitalele din Moldova”), precum și alte mențiuni laconice („sume mari de bani pentru încoronarea și domnia ginereului meu drag”) care fac obiectul comunicării de față.

Andrei Cușco

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Despre patriotism, rețele revoluționare și spionaj: Zamfir Arbore într-un dosar al Siguranței din anul 1910

Rolul de intermediar cultural și ideologic asumat de către Zamfir Ralli-Arbore în viața publică din România presupunea o permanentă ambiguitate privind loialitatea sa față de statul român, în

pofta succesului aparent al integrării sale în societatea românească. Rețelele din care făcea parte Arbore în România îl conectau, pe de o parte, la elitele statului român și, pe de altă parte, la ideologiile transnaționale de stânga. El era implicat în aceste rețele transnaționale și în dezbaterile și confruntările ideologice legate de problemele sociale și naționale care aveau loc în toată Europa, în cadrul diverselor grupuri anarhiste, „populiste” sau social-democrate din epocă. Arbore era marginal în calitate de ideolog propriu-zis, dar își compensa importanța redusă ca gânditor prin participarea activă la diverse inițiativă pornite „de jos” (de exemplu, în campania prilejuită de „incidentul Potemkin” din 1905) și prin implicarea în mișcarea de stânga (mai ales cea social-revoluționară rusă), proclamându-și, totodată, loialitatea față de proiectul național românesc. Prezentarea propune o analiză critică a informațiilor păstrate în fondul Direcția Poliției și Siguranței Generale (DPSG), dosar 5/1910, de la Arhivele Naționale ale României. Din acest dosar, se desprinde imaginea lui Arbore de revoluționar convins, propagator al ideilor subversive și personaj profund ancorat în cultura rusă, îmbinând mai multe stereotipuri legate de „refugiatul rus” neloial. Totodată, Arbore apare drept nucleu al unei rețele periculoase de activiști revoluționari, fiind obiectul unor acuzații (indirecte) de spionaj în favoarea Rusiei. Opiniile anti-dinastice atribuite lui Arbore (în mod paradoxal, ca urmare a poziției sale anterioare de profesor al principelui moștenitor Ferdinand) întregesc acest portret nefavorabil. În fine, viziunea critică a lui Arbore asupra societății și clasei politice românești este respinsă vehement, iar patriotismul afișat de el este contestat, inclusiv prin asocierea sa cu anumite personaje controversate din perioada respectivă, precum presupusul spion Emanuil Grigorovitz sau viitorul aventurier Ilie Catărău.

Ina Chirilă (Arhivele Naționale Iași)

Alexandru Istrate (Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Frânturi de lume și trecuturi
în însemnările de călătorie ale lui Gheorghe Ghibănescu*

Gheorghe Ghibănescu a fost unul dintre cărturarii de la finele veacului al XIX-lea și începutul celui următor, care a crezut în

mizele culturale oferite de experiențele trăite în timpul voiajurilor prin lume. Nu s-a rușinat să-și suflece mânecele și să scotocească prin cuferele deschise de țărani, nu a privit cu liniștea lui Xenopol peisaje din natură, așa cum nu l-a mânat nici vreun mesianism cultural-identitar resimțit în notele de călătorie ale lui Iorga. Vorbele lui, simple, fără rezonanțe și subtilități semantice, au fost incizii, deseori incomode, în mentalul și practicile vremurilor căruia destinul i-a hărăzit să se preumbe.

Însemnările lui Gheorghe Ghibănescu nu vin de nicăieri, în orice caz nu sunt doar o pasiune. Ele trebuie contextualizate, plasate în siajul gustului și apetenței cititorilor de presă de la întretăierea veacurilor XIX-XX pentru astfel de impresii reproduse cu har literar și vână verbală. Ceea ce merită apreciat la profesorul ieșean e că nu a afișat nicicând morga prețiozității, ci a încercat să popularizeze crâmpete dintr-o înșiruire difuză și fragmentată de *odinioară*.

Prin comunicarea de față propunem un scurt inventar și o analiză a temelor surprinse de prolificul cărturar în notele sale de călătorie tipărite în presa vremii.

Aurelia Felea

(Agenția Națională a Arhivelor, Chișinău)

„Sculptura este cea mai grea dintre arte.” Traseul de creație al Cludiei Cobizev prin prisma documentelor de arhivă

În comunicarea de față, autoarea propune o reconstrucție a momentelor pe care le consideră cruciale în biografia de creație a sculptoriței Claudia Cobizev, pornind de la documente din fondul personal al artistei, aflat în custodia Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova. Exponentă de seamă a artelor plastice din Basarabia interbelică, apoi, din Moldova Sovietică, Claudia Cobizev a excelat în sculptura monumentală și de șevalet. Artista a creat utilizând materiale dintre cele mai diverse (lemn, ghips, ipsos, aramă, bronz, aluminiu) o galerie bogată de portrete sculpturale, dar și numeroase compoziții cu tematică religioasă, consacrate maternității, femeii, ethosului muncii și altor subiecte. Ea a fost elevă a Școlii de Arte Frumoase din orașul Chișinău (1926-1931), studentă a Academiei de Arte Frumoase din Bruxelles (1931-1934) și a Academiei de Arte din

București, discipolă a ilustrațiilor sculptori Alexandru Plămădeală și Cornel Medrea. În perioada bucureșteană, a colaborat la unele dintre proiectele lui Cornel Medrea, între altele, la decorarea pavilionului României la Expoziția Internațională de la New York din 1939-1940. Artista a participat la prestigioase saloane de artă din provincia natală și din București. „Pentru lucrările merituose” expuse a fost distinsă cu premii ale unor autorități și fundații din România interbelică.

În cursul războiului sovieto-german, Claudia Cobizev a luat parte la „lucrările de amenajări și transformări la Cimitirul Eroilor”, efectuate sub conducerea Primăriei municipiului Chișinău. În 1943, artista s-a angajat să sculpeze pentru „clădirea Palatului Cultural” (în prezent, Teatrul Național „Mihai Eminescu”) șase basoreliefuli. Până în primăvara anului 1944, ea a reușit să realizeze patru reliefuri. Aidoma sculpturilor executate pentru Cimitirul Eroilor, și acestea s-au pierdut fără urmă. După 1944, aflându-se la Craiova, Claudia Cobizev s-a pus în serviciul comuniștilor români și a lucrat pentru Comisia Aliată de Control din România.

După război a revenit la baștină, s-a conformat constrângerilor ideologice ale partidului-stat, a adoptat „metoda” realismului socialist în artă, executând lucrări în baza comenzii de stat și completând an de an rândurile participanților la expoziții republicane și unionale. Prin notorietatea de care s-a bucurat atât în republică cât și peste hotarele Moldovei Sovietice și prin încărcătura simbolică ce i-a fost conferită, nu în ultimul rând însă datorită calităților artistice remarcabile, iese în evidență sculptura în lemn „Cap de moldoveancă”. Aceasta a fost apreciată în perioada sovietică drept expresie sintetică a „femeii moldovence” și chiar a „poporului moldovenesc”.

Există în creația Claudiei Cobizev un segment puțin cunoscut și aproape deloc studiat, care a scăpat ochiului cenzurii între anii 1945 și 1990. Acesta este reprezentat de desenele și de crochiurile artistei, ingenui și spontane, ce se păstrează în număr însemnat, în fondurile Agenției Naționale a Arhivelor.

Materialul de arhivă, în primul rând fondul personal al artistei, consistent și variat din punct de vedere tematic, oferă o cale generoasă de acces către cele mai importante etape ale traseului de creație al sculptoriței și, prin extensie, ale vieții artistice din acest spațiu în secolul trecut, către modelele de care artiștii s-au simțit atrași, curente în care au tins să se integreze, către condiția și transformările de conștiință ale acestora sub diferite regimuri politice.

Secțiunea 9

Alteritate, refugiu și exil în secolul XX

Bogdan Barcan

(drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

*Politici educaționale și mize identitare:
etatizarea școlilor românești din Albania (1927-1930)*

Prezenta comunicare își propune să analizeze procesul de etatizare a școlilor românești din Albania în intervalul 1927-1930, surprinzând implicațiile sale politice, culturale și identitare. În contextul consolidării statului albanez în perioada interbelică, autoritățile de la Tirana au urmărit centralizarea și uniformizarea sistemului de învățământ, măsură care a afectat și instituțiile școlare susținute anterior de statul român și frecventate în special de membrii comunităților aromâne.

Lucrarea urmărește, pe de o parte, motivațiile statului albanez în promovarea acestei politici educaționale, aflate la intersecția dintre modernizare administrativă, afirmare a suveranității și construcție națională. Pe de altă parte, sunt analizate reacțiile generate de aceste măsuri în plan diplomatic și comunitar, cu accent asupra demersurilor întreprinse de România pentru menținerea unei forme de protecție cultural-educățională asupra comunităților aromâne din Albania.

Un interes aparte este acordat relației dintre educație și identitate, școala reprezentând în epocă nu doar un spațiu al instruirii, ci și un instrument de conservare lingvistică, de afirmare simbolică și de articulare a apartenențelor colective. Totodată, comunicarea examinează redeschiderea parțială a unor școli în anul 1930, în contextul recalibrării relațiilor româno-albaneze și al reorganizării reprezentării diplomatice române la Tirana.

În acest cadru, vor fi avute în vedere și evoluțiile Legației române din capitala albaneză, unde funcția de ministru a fost exercitată de Ion Trandafirescu până în august 1929, când postul a fost desființat temporar, pentru ca în iunie 1930 să fie reînființat prin numirea lui Vasile Stoica.

Andreea Dahlquist

(cercetător independent, Suedia)

Politici umanitare și demersuri diplomatice privind refugiații evrei români în Suedia (1945-1949)

În intervalul mai-iunie 1945, Crucea Roșie suedeză, aflată sub coordonarea contelui Folke Bernadotte, a inițiat ampla operațiune umanitară destinată salvării supraviețuitorilor evrei rămași în lagărele de exterminare naziste. Cunoscută sub denumirea de „Autobuzele albe”, această acțiune a facilitat transferul în siguranță a aproximativ 15.000 de persoane, printre care s-au aflat și circa 1.300 de evrei de origine română proveniți din nord-vestul Transilvaniei.

Odată ajunși pe teritoriul Suediei, refugiații au fost incluși într-un program riguros de primire și asistență, care presupunea înregistrarea administrativă, proceduri de dezinfectare, carantină și evaluare medicală. Ulterior, aceștia erau repartizați în centre speciale de recuperare organizate în diverse regiuni ale țării. Strategia autorităților de la Stockholm urmărea asigurarea unor condiții adecvate de refacere fizică și psihologică, prin furnizarea de hrană, îmbrăcăminte și servicii medicale pentru o perioadă estimată la șase luni. După această etapă, se preconiza fie emigrarea refugiaților către Statele Unite ale Americii sau Palestina, fie repatrierea lor în țările de origine.

În acest context, membrii Legației României de la Stockholm au desfășurat propriile demersuri pentru sprijinirea evreilor de origine română, utilizând resursele financiare și materiale aflate la dispoziția instituției. Un rol deosebit de relevant l-a avut dr. I. Cosăcescu, care a intermediat contacte cu diverse firme și companii suedeze dispuse să ofere donații constând în îmbrăcăminte și produse de igienă. De asemenea, sprijinul acordat de Consulatele României din Malmö, Helsingborg și Göteborg, care au contribuit financiar și administrativ la aceste acțiuni, a fost semnificativ.

Scopul prezentei cercetări constă în analiza măsurilor întreprinse de autoritățile române în perioada 1945-1949 pentru asistarea refugiaților evrei aflați în Suedia, precum și pentru organizarea procesului de repatriere a acestora.

Bogdan Schipor

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Din exil în exil:

*Constantin Vălimărescu, ministru al României la Oslo,
1946-1947*

La 9 iulie 1946, prin decret regal, Constantin Vălimărescu era numit de către Regele Mihai I în calitate de *trimis extraordinar și ministru plenipotențiar* al României la Oslo, începând cu data de 15 iulie 1946. În România, noul regim pro-sovietic de orientare comunistă își consolida puterea, însă diplomația de la București, condusă de Gheorghe Tătărescu, un cunoscut lider liberal, fost premier, ministru al Afacerilor Străine și ambasador, se concentra în direcția apărării intereselor românești la Conferința de pace care urma să înceapă la Paris.

Guvernul de la București a solicitat Regatului Norvegiei restabilirea relațiilor diplomatice la începutul anului 1946, demersurile fiind efectuate prin intermediul ambasadei României de la Moscova. Odată cu această propunere a fost înaintată și aceea ca ministrul desemnat la Oslo să fie Constantin Vălimărescu.

Vălimărescu însuși a considerat misiunea sa la Oslo ca fiind o „recompensă prețioasă” pentru un diplomat care în 1940 a refuzat să dea curs ordinelor date de guvernul Antonescu și care s-a „exilat ca voluntar în tot cursul războiului, inițiind și dirijând în Argentina mișcarea românilor liberi”. Cu toate acestea descoperim și la Constantin Vălimărescu o caracteristică a diplomației românești din acei ani de tranziție și consolidare a regimului comunist în România. Un anumit limbaj, adaptat „vremurilor noi” atrage atenția, cu atât mai mult cu cât avem încă de-a face cu diplomați profesioniști, cu experiență, formați și cunoscuți într-o altă epocă. A fost însă o tranziție care s-a încheiat repede și abrupt în 1947, iar Constantin Vălimărescu a fost cu certitudine unul dintre exponenții acelei generații de diplomați ai României democratice care se va sfârși în 1947, odată cu venirea la putere a primului guvern în totalitate comunist și abolirea monarhiei în România.

Corneliu Ciucanu

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Intelectuali români din exil și „planurile de măsuri” ale Securității.
De la „discreditare și izolare”
la „influențare pozitivă” și „recuperare”*

Vintilă Horia s-a remarcat – în publicistica și literatura interbelică românească – prin articole, recenzii, eseuri apărute în paginile revistelor cu orientare tradiționalistă fiind, în consecință, receptat și asociat cercurilor cultural-politice de dreapta. Atașat cultural la Roma, consilier de presă și viceconsul la Viena, arestat de autoritățile naziste după actul de la 23 august, Vintilă Horia a fost condamnat în contumacie de Tribunalul Poporului la „pedeapsa detențiunii grele pe viață și degradare civică pe timp de zece ani”, motiv care l-a determinat să refuze revenirea în țară și să aleagă calea exilului. Activitatea sa culturală și atitudinea anticomunistă din Italia, Argentina, Franța și Spania, dar și refuzul oricărui contact și colaborare cu autoritățile regimului comunist în contextul atribuirii Premiului Academiei Goncourt pentru romanul *Dumnezeu s-a născut în exil* l-au transformat în obiectiv pentru Securitate, care a instrumentat un „plan de măsuri” cu scopul compromiterii și izolării lui Vintilă Horia.

După consumarea „scandalului Goncourt”, prestigiul de care se bucura Vintilă Horia în mediile culturale din străinătate a alarmat Securitatea, determinând schimbarea strategiei de abordare a urmăririi informative. În această etapă, DIE a inițiat o serie de „măsuri active” în vederea „influențării pozitive” și a „captării” acestuia, însă toate scenariile de „recuperare” prin „atragera pe poziții realiste” a scriitorului au eșuat lamentabil.

Secțiunea 10
Infracțiuni și discurs moralizator
(secolele XVIII-XX)

Daniel Gicu

(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București)

Tâlhăria la drumul mare în Țara Românească
la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea sunt considerate în istoriografie a fi perioada în care fenomenul tâlhăriei la drumul mare a avut cea mai largă răspândire în Țara Românească.

Bazându-se pe documentele oficiale de arhivă (în principal, condici ale departamentelor de cremenalion din București și Craiova, pentru sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, și arhivele divanurilor judecătorești din aceleași două orașe, pentru perioada regulamentară), rapoarte ale consulilor străini, relatări ale călătorilor străini care au străbătut spațiul românesc, fără să apeleze la creațiile folclorice și literatura populară, prezentarea își propune să identifice amploarea reală a fenomenului tâlhăriei la drumul mare, precum și modalitățile în care autoritățile statului au încercat să-l stopeze.

Relatările călătorilor străini, dar mai ales rapoartele consulilor străini vorbesc despre banditism ca un fenomen endemic spațiului românesc, fapt determinat de incapacitatea instituțiilor statului de a stopa atacurile tâlhărești. Pornind de la documentele de epocă, circulare de descurajare și combatere a fenomenului, rapoarte, dări de seamă, note ale diferiților funcționari, dosare de judecată, prezentarea va încerca să identifice motivele lipsei de eficiență a autorităților centrale în combaterea fenomenului tâlhăriei.

Constantin Ardeleanu

(Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române/Colegiul Noua Europă, București)

Gheorghe Bibescu, opoziția parlamentară și discursuri asupra „corupției” în spațiul românesc

În martie 1843, antreprenorul rus Alexander Trandafilov a solicitat guvernului Valahiei permisiunea de a explora Munții Carpați, în vederea exploatării resurselor subsolului. Proiectul s-a bucurat de sprijinul domnitorului Gheorghe Bibescu și al Sfatului Administrativ Extraordinar, dispuși să acorde o concesiune pe 12 ani. Obșteasca Adunare s-a opus vehement, invocând prevederile Regulamentului Organic care garantau dreptul proprietarilor de a-și exploata minele personal sau de a le arenda după propria voință. Dincolo de argumentele juridice, dezbaterea a fost alimentată de teama unei „năvăliri muscălești”, concesiunea fiind percepută ca un paravan pentru interesele politice rusești.

Simultan, Bibescu a inițiat modificarea Codului Caragea, susținând că legislația învechită era „lipsită de rânduială” și dăunătoare economiei. Vizată era, în special, „chestiunea dotală”: practica unor boieri de a-și proteja averile de creditori prin trecerea lor fictivă sub formă de zestre a soțiilor. Proiectul propunea înregistrarea riguroasă a actelor dotale pentru a permite urmărirea bunurilor zălogite. Reforma părea însă să ascundă și un interes personal: Bibescu a inclus principii care i-ar fi facilitat accesul la averea soției sale, de care intenționa să divorțeze. Opoziția parlamentară a atacat dur proiectul, denunțând modul în care domnitorul instrumentaliza legea în folos propriu.

„Chestiunea minelor” și „chestiunea dotală” au devenit astfel pilonii unui conflict politic major. Ambele tabere au făcut acuzații grave de „corupție” sau de trădare a „interesului național”. Utilizând surse inedite din arhive interne și internaționale, studiul meu analizează dinamica acestor dispute și modul în care discursurile asupra „corupției” au fost politizate strategic atât de domnitor, cât și de opoziție.

Mihai Chiper

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Statistica morală în Vechiul Regat. Direcții, controverse, dezbateri

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, elita juridică a României se afla prinsă într-o tensiune intelectuală caracteristică epocii: între narațiunea oficială a progresului și suspiciunea tot mai apăsătoare că modernizarea instituțională nu fusese însoțită de o schimbare morală echivalentă. Întrebările care circulau în mediile juridice, politice și academice priveau „direcția morală” a societății în ansamblu. Era generația formată după constituirea statului modern mai virtuoasă decât cea a epocii fanariote ori a dominațiilor imperiale? În ce măsură codurile juridice, tribunalele, educația și instituțiile publice reușiseră să disciplineze moravurile și să producă un „fond” civic stabil? Acesta era contextul în care câștiga vizibilitate statistica morală – un domeniu situat la intersecția dintre statistică, drept și științele sociale emergente. Premisa statisticii morale, radicală pentru epocă, era că faptele morale sau imorale, deși aparent dependente de voința individuală, manifestau regularități atunci când erau analizate la scară colectivă. Criminalitatea, sinuciderea, prostituția, alcoolismul, nașterile în afara căsătoriei, gradul de educație și asociaționismul deveneau astfel fenomene susceptibile de măsurare și comparare. Aceste date erau colectate, agregate și publicate în rapoarte oficiale, anuare statistice și compendii naționale, iar forma lor de prezentare (serii, tabele, comparații regionale, uneori hărți) sugera o promisiune de transparență și obiectivitate: societatea putea fi „citită” numeric, iar ordinea ei morală putea fi diagnosticată cu aceeași rigoare cu care medicina descria epidemiile.

Comunicarea de față abordează statistica morală prin prisma cifrelor produse de statul român în domeniul criminalității. Demersul analizează conținutul, clasificările și interpretările statisticilor ca parte integrantă a discursurilor despre națiune. În acest sens, privim statistica nu doar ca o tehnică de inventariere și comensurare a devianței, ci ca un dispozitiv de producere a sensului politic și cultural, capabil să modeleze percepția asupra normalității, ordinii și „sănătății” morale a națiunii.

Liviu Brătescu

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Campaniile electorale și limitele lor în România modernă (1866-1914). Abuzurile și corupția

Textul are printre obiective încercarea de a evidenția un aspect important al procesului de modernizare instituțională și politică a României, respectiv modul în care se desfășoară campaniile electorale în perioada menționată. Evoluția procesului electoral este o expresie directă a transformărilor și evoluției vieții politice românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele două decenii ale secolului următor.

Ne propunem să evidențiem prefacerile instituțiilor politice, cum se raportează partidele politice românești la procesul electoral, dar și evoluția legislației electorale și a procesului electoral din România. Nu în ultimul rând, dorim să analizăm rolul principalilor actori politici și al unor instituții naționale și locale implicate în alegeri (Guvern, Parlament, instituții juridice, prefectură etc.). A stabili dacă reclamațiile ce apar în spațiul public din partea celor aflați în opoziție la adresa forțelor politice deținătoare a puterii, la un moment dat, sunt sau nu adevărate, au sau nu acoperire în realitate, reprezintă un alt obiectiv al demersului de față. Întrebarea finală la care vom încerca să oferim un răspuns este în ce măsură, în condițiile date, putem vorbi de o legitimitate a actorilor politici majori sau nu.

Andreea Ioana Ursulescu

(drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Elena Văcărescu și Vespasian V. Pella la Liga Națiunilor: chestiunea abandonului familial (1932)

În contextul unei situații politice interne tensionate – marcată de antipatia regelui Carol al II-lea, care o privea pe Elena Văcărescu

cu suspiciune din pricina devotamentului față de Nicolae Titulescu –, delegata României la Geneva a înscris pe agenda Ligii Națiunilor, în anul 1932, un proiect inedit: incriminarea abandonului familial la nivel internațional.

Inițiativa Elenei Văcărescu a fost sprijinită de juristul Vespasian V. Pella, secretar general al Biroului Internațional pentru Unificarea Dreptului Penal și membru supleant al delegației române la Geneva. Deși, inițial, proiectul a stârnit confuzii la București și a implicat și alte personalități române, precum Constantin Antoniadă și Elena Gr. Romniceanu, situația s-a „deblocat” odată cu clarificarea demersului la Palatul Sturdza. Ulterior, Văcărescu și Pella au continuat să promoveze ideea unificării tuturor legislațiilor, juristul asigurând o documentație consistentă care a permis ca, în 1933, propunerea românească să ajungă pe masa Conferinței pentru Unificarea Dreptului Penal de la Madrid.

În ciuda eforturilor delegației române, proiectul privind pedepsirea infracțiunii de abandon de familie a suferit amânări succesive. Pe de o parte, Liga Națiunilor traversa o perioadă complicată în anii '30, iar pe de altă parte, temele sociale aveau un statut marginal în comunitatea internațională. Mai mult, ingerința în afacerile interne ale statelor a reprezentat obstacolul major ce a sabotat inițiativa românească. În final, în 1937, Elena Văcărescu a criticat aspru membrii Comisiei a V-a a Ligii Națiunilor pentru „indiferența” față de bunăstarea copiilor și a familiei, în ciuda tuturor eforturilor și solicitărilor de acțiune.

SÂMBĂȚĂ, 6 iunie 2026

Secțiunea 11
Stăpânire și organizare:
perspective asupra teritoriului în modernitate

Simion-Alexandru Gavriș

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

*Un proiect de reorganizare administrativă din 1871
și previzibilul său eșec*

În octombrie 1871, Lascăr Catargiu (în acel moment, șef al guvernului și ministru de Interne) a trimis Camerei Deputaților un proiect de reîmpărțire administrativă a teritoriului României. Justificat prin rațiuni de eficiență și, mai ales, de economie, el prevedea reducerea drastică a numărului de județe – fie prin redistribuirea subunităților lor administrative (plășilor), fie prin simpla lor alipire. Numărul plășilor și al comunelor avea să fie, de asemenea, micșorat. Inițiativa nu era într-un totu nouă: proiectul de înființare a patru prefecturi generale (1862) și proiectul de reorganizare a județelor și plășilor (1865) sunt două dintre „precursoarele” sale. Deși guvernul dispunea de o majoritate parlamentară confortabilă, secțiunile Camerei Deputaților au primit cu ostilitate propunerea, ea fiind, în cele din urmă, retrasă fără a mai fi supusă dezbaterii plenului Adunării. Reducerea numărului de comune a fost, totuși, adoptată și pusă în practică ulterior, ca parte a legii comunale din anul 1874.

Virginia Blînda

(Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română, București)

*Mecanisme de constituire și consolidare a unui domeniu funciar
în Valahia: Evanghelie Zappa (±1800-1865)*

Studiul nostru investighează maniera în care Evanghelie Zappa construiește un vast domeniu funciar în Țara Românească,

unde ajunge să dețină peste 15.000 de hectare, situate în cea mai mare parte în Câmpia Bărăganului și județul Ialomița. Născut în jurul anului 1800 în satul albanez Labovë, din zona Epirului, pe atunci teritoriu al Imperiului Otoman, Evanghelie Zappa vine în Valahia în preajma anilor 1830, unde începe să-și consolideze poziția socială și economică prin activități de arendășie. Rând pe rând, administrează moșii importante din jurul Bucureștiului și Câmpia Bărăganului; în paralel achiziționează diverse proprietăți sau trupuri de moșii care au sporit dimensiunea și valoarea patrimoniului său. În procesul de acumulare a acestei averi considerabile i-a fost alături Constantin Zappa (1814-1892), vărul și executorul său testamentar. Evanghelie Zappa se stinge din viață în vara anului 1865, în conacul situat pe moșia Broștenii Noi, din județul Ialomița.

În secolul al XIX-lea, arendășia a constituit un instrument prin care antreprenorii – autohtoni sau balcanici – și-au consolidat atât capitalul financiar, cât și pe cel relațional, pe care l-au investit ulterior în achiziții funciare sau în proiecte filantropice. Evanghelie Zappa a fost un astfel de caz.

Ștefan Petrescu

(Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română, București)

„Un filantrop balcanic”:

vizita lui Constantin Zappa la Atena și Constantinopol în 1888

Prezentarea își propune să prezinte călătoria la Atena și Constantinopol din toamna anului 1888 a filantropului Constantin Zappa, originar din Epir, mare proprietar funciar din județul Ialomița. Așezămintele întemeiate de acesta – cunoscute sub denumirea de Zappeion – respectiv școala de fete din capitala Imperiului Otoman și Palatul Expozițional din Atena, constituie și astăzi mărturiile ale spiritului filantropic care anima diaspora greacă în Sud-Estul european al secolului al XIX-lea. Constantin Zappa a continuat opera filantropică a vărului său primar, Evanghelie Zappa, alături de care a contribuit la constituirea unei averi considerabile și al cărui executor testamentar a fost timp de aproape două decenii. Această avere cuprindea peste 30.000 de hectare de teren arabil și pădure în Bărăgan și Tesalia,

mori cu aburi, o fabrică de prelucrare a alcoolului, precum și numeroase alte bunuri mobile și imobile. Între realizările filantropice ale verilor Zappa se numără, de asemenea, legate destinate Academiei Române, precum și sprijinirea mai multor instituții de învățământ din comunitățile creștinilor ortodocși din Balcanii aflați sub dominația otomană. În octombrie 1888, la invitația personală a regelui Gheorghios I al Greciei, Constantin Zappa – desemnat de presa greacă drept „ascetul de la Broșteni” – a participat la inaugurarea Palatului Expozițional din Atena, cu prilejul desfășurării celei de-a patra Olimpiade Zappa, o manifestare dedicată realizărilor industriei și economiei grecești. Cu această ocazie, Zappa a făcut un popas de câteva zile la Constantinopol, unde a fost primit cu deosebit fast de membrii comunității grecești, precum și de elevele și profesoarele școlii de fete pe care o întemeiasă în Pera în anul 1885. Această vizită a reprezentat prima și singura sa deplasare în capitalele Imperiului Otoman și Regatului elen. Prezentarea se bazează pe analiza unor articole de presă din România și Grecia, precum și pe valorificarea documentelor de arhivă provenite din fondurile Arhivelor Diplomatice de la Atena.

Alexandru Nicolaescu

(Institutul de Cercetări Socio-Umane Sibiu, Academia Română)

Legislația comasărilor agricole din Transilvania: prevederi și evoluție normativă (1854-1914)

Comasarea terenurilor agricole, introdusă pentru prima dată în formă modernă în Danemarca (1781) și aplicată ulterior în Prusia, Suedia și Franța, a fost adoptată în Imperiul Habsburgic abia după revoluția pașoptistă. În jumătatea maghiară a monarhiei dualiste, prima lege propriu-zisă a fost emisă în anul 1871, însă Transilvania a beneficiat constant de reglementări distincte, justificate de predominanța micii proprietăți, de regimul aparte al *fundus regius* și de structura socio-economică moștenită.

Cercetarea noastră a analizat modul în care acest cadru normativ s-a configurat și s-a modificat progresiv, ca răspuns la dificultățile constatate în practică. În acest sens, au fost urmărite

regimul pășunilor comunale, compensarea investițiilor existente pe terenuri, protecția micilor proprietari și a foștilor iobagi, precum și preluarea treptată a unei părți din costurile aferente realizării procesului de către stat. Obiectivul a fost reconstituirea evoluției reglementărilor privind comasările agricole din provincia intracarpatică, ca fundament conceptual și procedural al uneia dintre cele mai complexe reforme agrare din Europa Centrală între Revoluția de la 1848 și Primul Război Mondial.

Analiza s-a sprijinit pe textele integrale ale actelor normative adoptate în perioada studiată, consultate în edițiile oficiale ale colecțiilor de legi austriece și maghiare. Acestea li s-a adăugat, cu rol complementar, presa românească din Transilvania („Gazeta Transilvaniei”, „Telegraful Român”, „Tribuna” și „Foaia Poporului”), utilizată pentru a surprinde dezbaterile parlamentare și reacțiile pe care prevederile respective le-au generat. Nu în ultimul rând, au fost consultate și documente de arhivă, care au permis identificarea dificultăților apărute în implementarea comasărilor.

Cezar Buterez

(Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”, Academia Română, București)

Reconstrucții administrative și reprezentări semantice ale teritoriului: perspective istorico-geografice asupra spațiului românesc

De-a lungul ultimei jumătăți de secol, dificultatea de a fixa datele istorice într-un context geografic a reprezentat una dintre cele mai persistente probleme ale cercetărilor de specialitate. După anul 1990, rafinarea instrumentelor digitale de analiză spațială a facilitat apariția primelor sisteme informaționale istorico-geografice (HGIS), concentrate aproape exclusiv pe reconstituirea limitelor administrative, de la nivel parohial la frontiere de stat. Proiecte precum Great Britain Historical GIS sau inițiativele similare din Statele Unite, Belgia și Țările de Jos au urmărit construirea unui schelet geografic necesar integrării datelor demografice, economice sau politice.

Construcția unor asemenea sisteme, deși dificilă și costisitoare, a permis cercetătorilor să poată analiza așa-zise secțiuni geografice transversale în diferite perioade istorice, eșuând însă în rezolvarea integrală a problemei dinamicilor temporale. Tranziția către paradigma web-ului semantic, accelerată după anul 2010, s-a răsfrânt asupra felului în care sistemele anterioare au evoluat către platforme de date interconectate (Linked Open Data), bazate pe ontologii sistematice. Astfel, locul reconstituirilor inexacte de limite administrative a fost luat de înregistrarea și modelarea granulară a componentelor primare ale spațiului geografic, precum așezări, edificii și microtoponime, ca bază pentru analize ulterioare mai precise.

În spațiul românesc, absența unor proiecte naționale de tip HGIS, indiferent de formă, a făcut ca lipsa reconstituirilor de unități administrative istorice să fie resimțită și deplânsă de cercetători până astăzi. În același timp, numeroasele schimbări toponimice, îndeosebi cele survenite pe cale oficială, au produs curențe în investigațiile științifice, contribuind, printre altele, la subestimarea necesității unei standardizări riguroase a denumirilor geografice.

Pornind de la o abordare istorico-geografică și tehnică deopotrivă, lucrarea de față urmărește să exploreze schimbările administrative moderne și contemporane ale teritoriilor românești, în încercarea de a identifica miza științifică reală a reconstituirilor de hotare. Totodată, ea va căuta să explice raportul dintre această practică și abordările mai recente, precum gazetteer-urile și web-ul geo-semantic, ca unelte pentru cercetarea istorică și geografică.

Secțiunea 12

Confesiune, politică și cultură (secolele XV-XVIII)

Emil Dragnev

(Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova)

Ctitorii și ciclurile hagiografice din bisericile moldovenești din secolele XV-XVI

Includerea ciclurilor hagiografice suplimentare în raport cu ciclul hagiografic al hramului (dacă e cazul) prezintă o trăsătură specifică a programelor iconografice ale bisericilor din Moldova medievală. Selectarea lor ține de anumite tradiții, dar și de voința ctitorului. Pentru unele ocurențe, acest lucru poate fi reconstituit. Cel mai elocvent caz este cel de la Arbore, unde suita de cicluri hagiografice din nișa fațadei vestice (Sf. Gheorghe, Sf. Dimitrie, Sf. Nichita și Sf. Cuv. Parascheva), își găsește explicația în dimensiunea personalității ctitorului, fiind prezente și detalii ce dezvăluie corespondența cu componența familiei sale. În pronaosul bisericii Sf. Nicolae a mănăstirii Coșula, ctitorie a marelui vistiernic Mateiaș, apare un ciclu hagiografic în plus, pe lângă cel al hramului, iar prezența sa își găsește explicația fiind raportată la spațiul de pomenire al morților, care aici are o personificare concretă. Alte ocurențe, precum prezența ciclului *Faptelor Arhanghelului Mihail* la Bălinești, în ctitoria logofătului Ioan Tăutu, și a *Vieții Sf. Nicolae* la biserica *Tuturor Sfinților* din Părhăuți, ctitorită de logofătul Gavril Trotușan, urmează să-și găsească explicațiile pentru selecțiile respective. Un caz aparte îl prezintă suita de cicluri hagiografice de la catedrala Sf. Parascheva din Roman (Sf. Ioan Botezătorul, Sf. Cuv. Parascheva, Sf. Gheorghe, Sf. Ioan cel Nou), unde selecția își găsește o explicație mai curând ecleziologică. Această dispoziție este reluată cu anumite modificări la Sucevița Movableștilor, fapt ce reflectă pe de o parte dependența de programul iconografic de la Roman, dar ține cont și de noul context. Începând cu biserica Sf. Nicolae a mănăstirii Probota (exceptând cazul de la Roman), ciclurile hagiografice se deplasează spre fațade, unde eventualele selecții ale ctitorilor se îmbină cu contexte iconografice complexe.

Alexandru Simon

(Centrul de Studii Transilvane, Academia Română, Filiala Cluj-Napoca)

Hramul Sfintei Parascheva/Paraschiva la nordul Dunării de Jos înainte de cucerirea otomană a Belgradului (1521)

Cea mai veche atestare a hramului Sfintei Parascheva/Paraschiva la nordul Dunării de Jos datează din anul 1408. La 12 ani după ce moaștele sfintei fuseseră transferate de la Vidin, căzut în mâinile turcilor, la Belgrad și cu opt ani înainte ca domnul Moldovei să apară drept protector al Mănăstirii – bulgare – Zografu de la Muntele Athos, Alexandru cel Bun s-a îngrijit de biserica (viitoare catedrală) din Roman, care purta hramul Sfintei Vineri (astfel în document) și unde odihnea mama domnului, Anastasia. Următoarea atestare a hramului pe teritoriile locuite (și) de români vine din 1488 și provine de pe domeniul regal ungar al Feleacului de lângă Cluj. În acel an, arhiepiscopul Daniil („de Severin”), nume pe care îl mai regăsim la acea vreme doar în cazurile ierarhilor sârbi, dar și în cel al duhovnicului lui Ștefan cel Mare (Daniil Sihastrul), a donat proaspăt ziditei biserici din Feleac, cu hramul Sfintei Parascheva, un tetraevangheliar. Acesta avea să fie ferecat după 10 ani de către vistierul Isac al Moldovei, devenit patru ani mai târziu, în 1502, și proprietarul domeniului Dolhești, pe care se găsea și biserica, de curte, (ulterior?) cu hramul Sfintei Parascheva (inițial, hramul a fost Sfântul Nicolae). În ea, odihnea vechiul stăpân al locului, pârcălabul Sucevei, Șendrea († 1481), cumnatul lui Ștefan cel Mare. Cu posibila excepție a bisericii din Ampoița, din zona montană a Albei (c. 1500), acestea ar fi ocurențele hramului Sfintei Parascheva de dinainte ca Soliman I să cucerească Belgradul (1521) și moaștele sfintei să fie duse la Constantinopol. Raritatea hramului, documentat doar în Moldova și în Transilvania, nu și în Țara Românească, precum și „pozițiile cheie” ocupate de el sunt argumente pentru o cercetare specială a rolului (politic) jucat de sfântă și a ctitorilor bisericilor care i-au fost închinete.

Andrei Sălăvăstru

(Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Ideologii ale puterii

*în timpul războaielor religioase din Franța (1562-1598):
problema legitimității guvernării și rebeliunii
în teoriile hughenote și catolice ale rezistenței*

Războaiele religioase din Franța (1562-1598) nu au fost martorele unor confruntări doar pe câmpul de luptă, ci și în arena ideilor și propagandei politice, întrucât toate facțiunile implicate au încercat să atragă opinia publică de partea lor. Acest aspect atrăsese deja un interes tot mai crescut în conflictele precedente (fie interne, fie externe), dar, în secolul al XVI-lea, datorită dezvoltării și răspândirii tiparului, care permitea distribuția informațiilor și ideilor mai rapid și la o scară mult mai largă, a căpătat o importanță și mai mare. Întrucât victoria doar cu ajutorul forței era imposibilă, din cauza limitelor mijloacelor militare disponibile în perioada respectivă, beligeranții puteau să învingă doar obținând cât mai mult sprijin posibil – iar cheia realizării acestui deziderat era prezentarea acțiunilor și scopurilor lor drept legitime. Atât hughenoții, cât și catolicii s-au bazat inițial pe sursele tradiționale de legitimitate în Franța secolului al XVI-lea, anume monarhia, încercând să își înfățișeze acțiunile, chiar și atunci când caracterul lor sedicios părea evident, ca beneficiind de aprobarea regală. Cu toate acestea, radicalizarea facțiunilor, în contextul războiului și al intrării în conflict direct cu dinastia Valois, le-a determinat pe acestea să caute alte surse de legitimitate, mergând până la modificarea ideologiei de bază a statului monarhic francez, prin deplasarea locusului suveranității de la rege la popor (în cazul hughenoților) sau de la rege la popor și cler (în cazul catolicilor). Această comunicare intenționează să examineze cum a avut loc această evoluție, de la încercările facțiunilor beligerante de a coopta dinastia Valois pentru scopurile lor la atacuri directe împotriva acesteia, mergând până la promovarea rebeliunii și a regicidului.

Cristiana Murariu

(drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Dimensiunea performativă a unor compoziții paraliturgice de la curtea lui Nicolae vodă Mavrocordat

Deși publicați cu mai bine de un veac în urmă, *Cronicarii greci* editați de Constantin Erbiceanu încă păstrează detalii interesante și neexploatate cu privire la istoria românilor. O asemenea surpriză îi așteaptă pe cei care se opresc asupra „catalogului” lui Chesarie Daponte, în care se regăsesc două compoziții paraliturgice dedicate de Gheorghe Hrisogon, profesor al Academiei domnești, lui Nicolae Mavrocordat, domn al Țării Românești. Textele, alcătuite după exigențele psaltice în care Hrisogon excela, urmează podobic două dintre cele mai faimoase canoane ale cultului ortodox – cel al Teofaniei și al Învierii – compuse de Sfântul Ioan Damaschin. Deși nu oferă detalii directe inedite despre viața la curtea lui Nicolae vodă, cele două compoziții, impresionante prin stil și referințe, pot stârni cu ușurință fascinația istoricilor, teologilor și muzicologilor deopotrivă. În ciuda faptului că acestea au constituit subiectul unui articol publicat cu câțiva ani în urmă, autorul studiului a omis tocmai unul dintre cele mai interesante aspecte ale compozițiilor lui Hrisogon: funcția lor performativă, în contextul sărbătorilor de Bobotează și de Înviere la curtea domnească.

Remus Tanasă

(Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Academia Română, Filiala Iași)

Presa din România și „chestiunea armeană”

Unul dintre articolele tratatului de la Berlin din 1878 a avut în vedere reforme și măsuri pentru a ameliora situația armenilor otomani din Anatolia Orientală. Confruntarea militară abia încheiată

între otomani și ruși a permis diplomației internaționale să strecoare în tratat un articol care avea să oficializeze „chestiunea armeană”. Deși armenii otomani au făcut obiectul câtorva discuții diplomatice încă dinaintea de 1878, de-abia din acest an problema a început să fie recunoscută internațional și, totodată, folosită ca pârghie de presiune de marile puteri.

Ziarele românești și-au ținut cititorii la curent cu discuțiile privitoare la armenii din Anatolia Orientală de la finalul conflictului ruso-otoman. Mai mult decât atât, au relatat publicului român informații nu doar despre doleanțele și abuzurile la care erau supuși armenii, ci și analize despre concurența regională dintre Marea Britanie și Rusia, cele două state folosindu-se de situația armenilor pentru a-și impune punctul diplomatic de vedere față de Imperiul Otoman. Presa autohtonă avea toate motivele să relateze starea de fapt, căci, așijderea „chestiunii românești”, și cea armeană era parte integrantă a „chestiunii orientale”.

NOTE

